

La imatge de Catalunya a Barcelona'92
Anàlisi de la cerimònia d'inauguració dels Jocs Olímpics
de 1992 a vint-i-vuit televisions internacionals

Aquest estudi ha estat realitzat amb el patrocini del Comissionat
per a Actuacions Exteriors, de la Generalitat de Catalunya.

Directors de la investigació

Miquel de Moragas
Nancy Rivenburgh
Jim Larson

Editora i documentalista

Núria Garcia

Centre d'Estudis Olímpics i de l'Esport

Televisió global i Jocs Olímpics. L'experiència de Barcelona'92

L'estudi "La imatge de Catalunya a Barcelona'92", presentat a les pàgines següents, forma part de la investigació internacional anomenada "Televisió global i Jocs Olímpics: l'experiència de Barcelona'92" i ha estat dirigida pel doctor Miquel de Moragas, de la Universitat Autònoma de Barcelona, la doctora Nancy Rivenburgh, de la Universitat de Washington, de Seattle, i el doctor Jim Larson, de la National University of Singapore.

Aquesta investigació, marc del present estudi, analitza la planificació, producció, contingut i resposta de la televisió internacional durant la celebració de la XXV Olimpíada. El projecte ens ha permès conèixer els significats i les implicacions de la Televisió global com a tendència i fenomen comunicatius.

"Televisió global i Jocs Olímpics" ha fet servir una gran diversitat de fonts d'informació que inclouen una àmplia documentació, entrevistes, observació i una anàlisi sistemàtica de les emissions enregistrades en vídeo VHS. Gràcies a aquesta última font s'han pogut analitzar les imatges i els discursos dels comentaristes de vint-i-vuit televisions internacionals durant la cerimònia d'inauguració, la qual cosa ens ha facilitat el tema central de l'estudi sobre la imatge de Catalunya a Barcelona '92.

Les emissores de televisió que han estat objecte del nostre estudi pertanyen als països següents :

Regne Unit	Canadà	Corea	Austràlia
Espanya	Catalunya	França	Sud-àfrica
Malàisia	Brasil	Mèxic	Japó
EUA	Camerun	Colòmbia	Cuba
Xina	Egipte	Grècia	Indonèsia
Romania	Rússia	Singapur	Eslovènia
Alemanya			

Agraïments

El projecte TV global ha comptat amb el suport de les institucions següents: International Olympic Comitee.

Comisión Interministerial de Ciencia y Tecnología (CICYT), Espanya.

Comissió Interdepartamental de Recerca i Innovació Tecnològica (CIRIT).

Generalitat de Catalunya.

Comissionat per a Actuacions Exteriors, Generalitat de Catalunya.

I.- Preparació i producció de les imatges de la seu olímpica.

La celebració, a domicili, d'uns jocs olímpics significa una situació veritablement excepcional per a qualsevol cultura del món i molt especialment, en el cas de cultures d'extensió i difusió internacional limitades, com fou el cas de la cultura catalana en els Jocs de 1992.

Hem vist que la celebració dels Jocs constitueix un motor privilegiat per al desenvolupament del sistema de telecomunicacions i dels equipaments comunicatius de la ciutat seu, veurem ara com aquests contribueixen al canvi dels estereotips i imatges de la seva identitat cultural i política.

Des del període de candidatura, al 1986, el Comitè Organitzador dels Jocs de Barcelona'92 inicià la preparació de la informació per la projecció internacional de forma planificada i amb un objectiu estratègic fonamental: millorar la imatge de la ciutat i del país amfitrió i fer-ho des de la necessitat de consensuar aquest missatge entre els distints actors implicats: Govern d'Espanya, Govern de Catalunya (Generalitat), Ajuntament de Barcelona, Comissió Europea, Comitès Olímpics, mitjans de comunicació amb drets exclusius, patrocinadors, etc. S'iniciava una gran tasca de semantització de valors, de definició de la pròpia identitat, per a condicionar el posterior tractament en els mitjans de comunicació internacionals.

En aquest primer "graó" de comunicació se seleccionaren els referents socioculturals (modernitat, capacitat tecnològica i organitzativa) i geopolítics (Catalunya, Espanya, Europa, etc.) bàsics per a la identificació de la seu; es dissenyaren els primers símbols (logotip i mascota); se seleccionà el model cultural la de les cerimònies d'inauguració, de clausura i del recorregut de la torxa; es prepararen les estratègies informatives bàsiques per als mitjans de comunicació propis (llibres, fulletons, guies, vídeos, etc.).

Totes aquestes accions de comunicació responien a un repte molt singular, que explica el gran interès de tantes ciutats del món per a albergar els Jocs Olímpics moderns: la d'una cultura que sap que serà observada per l'audiència internacional, de grans dimensions, a través d'uns "mass media" que vindran a cobrir l'espectacularitat d'un esdeveniment irrepetible. Es digué que la ciutat seu voldria ubicar-se en el mapa, és a dir, voldria entrar a l'agenda de la comunicació internacional, amb totes les possibilitats de promoció, però també amb tots els seus riscos. Aquesta tensió és fonamental per a comprendre el fet que un esdeveniment, que dura únicament 17 dies, pugui tenir en suspens una ciutat durant prop de 6 anys.

Barcelona es trobà aleshores davant la necessitat, ja coneguda per altres experiències de la cultura moderna, de sintetitzar una realitat complexa a través d'una imatge composta per uns pocs trets pertinents. Des dels seus preparatius, la imatge de Barcelona'92 seguí un procés de selecció de signes d'identitat que va incloure però també superà els valors turístics convencionals (mar, sol, museus, festa, folklore) amb les categories i processos de semantització principals següents:

-Priorització dels signes d'identitat visualitzables i aptes per a la

seva expressió fotogràfica i audiovisual, per exemple la ceràmica modernista, les visions aèries de la ciutat, o representacions de la seva "Sky Line".

-Selecció d'aquells valors culturals que ja tenen reconeguda una major projecció internacional (per exemple Picasso, Dalí i Miró).

-Utilització d'edificis i monuments singulars com a signes emblemàtics de la ciutat (per exemple l'estadi de Montjuïc, la Sagrada Família, el Monument a Colom, etc.).

-Selecció d'imatges de la cultura popular i del folklore, però també de l'economia, de la tecnologia i del caràcter cosmopolita de la ciutat.

-Selecció d'actors de fama mundial per a representar la identitat de la seva cultura (per exemple els cantants d'òpera Montserrat Caballé i Josep Carreras, o la "top model" Judit Mascó).

Un exemple representatiu d'aquesta selecció temàtica i d'aquesta semantització publicitària el trobem en l'anunci següent¹ produït per l'Ajuntament de Barcelona i destinat a la promoció de la ciutat olímpica:

Barcelona.

Mediterrània. Olímpica.

Catalana. Internacional. Gaudí.

Vanguàrdia. Congressos. Romànica.

Picasso. Moda. Rambles.

Cosmopolita. Bimil·lenària. Disseny.

La Sagrada Família. Pau Casals.

Platges. Dalí. Liceu. Flotats. Miró.

Catedral. Bohigas. Costa Brava.

Nit. Gòtica. Cultural.

Llibres. Bofill. Concerts.

Oberta. Teatre. Exposicions.

Tàpies. Esports. Port. Festivals.

Fonts. Montjuïc.

Montserrat Caballé. Fires.

Tibidabo. Museus. Modernisme.

Parc Güell. Futbol.

Tot, a Barcelona

Per a entendre aquest mecanisme de creació "d'imatge" també cal fer referència a l'univers semàntic dels ítems absents. Com en qualsevol procés de promoció o de publicitat van quedar fora d'aquella selecció i semantització, el elements negatius també presents a la ciutat (contaminació, marginació, brossa, carestia, trànsit, soroll, transports, humitat, asfalt, etc.). Però noteu que també s'havien eliminat altres ítems que fa uns anys eren els més habituals a les campanyes promocionals turístiques d'Espanya: braus, flamenc, vi, dones, coloms, folklore, espanyola, alegre, laboriosa, etc. Aquests ítems no es consideraren adequats a la nova imatge, moderna, que es desitjava projectar d'Espanya.

¹- Anunci publicat a la revista Vivir en Barcelona, juliol de 1991.

Els mateixos productors de la cerimònia reiteraren² que el seu projecte consistia en un gran "spot" televisiu que tenia com a finalitat "posar Barcelona i Catalunya al mapa" i canviar els clàssics estereotips d'Espanya ("braus, sol i flamenc") que podien haver fet atractiu aquest país per al turisme però que el marginaven en termes de modernitat, competència industrial i tecnològica i consideració política entre les democràcies modernes.

Al *briefing* de les cerimònies olímpiques constaven les idees bàsiques següents:

- Espanya havia de ser representada com a "diversa", "democràtica" i moderna.
- Catalunya i la cultura catalana s'havien de presentar com un referent propi i no de forma diluïda en una imatge no diferenciada d'Espanya.
- Espanya havia de continuar essent considerada com una terra de "passió". . . però també terra de "cultura". Per això haurien de reinterpretar-se els seus signes a través dels seus artistes més creatius: Miró, Picasso, Buñuel, etc.
- Barcelona es presentaria com una ciutat moderna, però al mateix temps històrica, com una ciutat ben organitzada però al mateix temps convivencial, la millor organització dels Jocs es feia en terra de festes i de representacions mediterrànies (foc, passió, convivència, imaginació en llibertat).

La majoria d'aquestes propostes semàntiques es veieren reproduïdes en la cobertura que els mitjans de comunicació van fer de les cerimònies de Barcelona'92.

²- Bassat, Lluís (1992), "The Olympics and History's Longest Commercial", Viewpoint, November/December, Ogilvy & Mather, Chicago.
Bassat, Lluís, (1993), El libro rojo de la publicidad, ed. Folio, Barcelona.

II.-La seu olímpica a l'escenari mundial: les imatges de Barcelona, Catalunya i Espanya.³

A.-Espanya i Catalunya en la cerimònia inaugural. Interpretació internacional de llurs identitats i relacions.

L'atenció dels mitjans de comunicació internacionals, tant de la premsa com de la ràdio i la televisió, aviat haurien de centrar la seva atenció en un dels aspectes aparentment més conflictiu de la identificació política i cultural de la seu olímpica: com interpretar les relacions entre Catalunya i Espanya.

Centrant-nos en la cobertura televisiva de la cerimònia inaugural, proposem de considerar quatre elements clau per a comprendre la lògica d'interpretació d'aquella relació.

1r-Les cerimònies olímpiques constitueixen el lloc privilegiat per a presentar -i per a canviar- la imatge internacional d'Espanya, Catalunya i de Barcelona, així com les relacions i identitats.

2n-En els comentaris de les cerimònies olímpiques per part de les televisions internacionals no es produeixen interpretacions conflictives, sinó que més aviat s'adopten posicions que porten implícites solucions positives i interpretacions festives d'aquesta. Aquesta solució positiva també és el resultat d'un "consens" intern entre els organitzadors que acceptaren considerar Catalunya com alguna cosa més que "una part" d'Espanya i Espanya com una nova societat, moderna, tolerant i democràtica, ja lluny de les condicions polítiques i culturals a què la va sotmetre la dictadura de Franco (1936-1975).

3r-Les claus d'interpretació adoptades finalment pels comentaristes depenen d'una complexa relació interpretativa entre les propostes del guió de les cerimònies i els seus interessos "a priori" d'origen cultural, social i polític.

Hauem d'analitzar amb detall aquestes tres condicions:

1r.-Les cerimònies olímpiques constitueixen el lloc privilegiat per a presentar -i per a canviar- la imatge internacional d'Espanya, de Catalunya i de Barcelona, així com les seves relacions i identitats.

Pel que fa a Espanya un dels principals objectius culturals de les cerimònies era aprofitar l'oportunitat per a canviar una imatge que es considerava formada per conceptes negatius tals com: "endarreriment", "masclisme", "improvisació", etc. expressada a través del grans tòpics folklòrics del toireig i del flamenc en la seva versió més turística i menys cultural-popular.

Pel que fa a Catalunya, amb una imatge més desconeguda a nivell internacional, els objectius d'imatge es concretaven, més aviat, en la possibilitat de "donar-se a conèixer", de situar-se en el mapa, amb referència política a la seva identitat. La principal preocupació d'amplis sectors de l'opinió pública catalana, fins i tot del propi govern autonòmic (La Generalitat de Catalunya), era que la dimensió internacional de l'esdeveniment olímpic pogués identificar la imatge de la seu, de la cultura i de les seves gents, com exclusivament

³- Totes les cites dels comentaris de les televisions analitzades corresponen a la cerimònia d'inauguració del JJOO'92.

"espanyoles", sense mencionar ni fer referència alguna a Catalunya, a la seva identitat política, cultural i lingüística.

Pel que fa a la ciutat de Barcelona, seu formal dels Jocs de 1992, els objectius d'imatge van ésser més convencionals dins del que ja ara es denomina "màrketing de ciutat", estratègia destinada a atraure projectes que incentiven la seva activitat econòmica i el seu desenvolupament. Barcelona es volia presentar al món com una ciutat "moderna", "acollidora d'iniciatives", fruit d'una llarga història que, si més no, es podia combinar perfectament amb la modernitat. Per a Barcelona els Jocs representaven no solament la possibilitat d'aparèixer en el mapa, sinó de fer-ho com una ciutat capaç d'organitzar, i organitzar bé, un dels esdeveniments més complexos i més populars de la nostra època.

"A propósito, Bob, cuando dejamos Seúl hace cuatro años, tuvimos que apresurarnos a localizar Barcelona en el atlas, y más aún la región de Cataluña. Esta noche más de tres mil millones de telespectadores de todo el mundo conocerán su historia a través de la televisión". (NBC, Estats Units d'Amèrica, inici de la cerimònia inaugural).

2n.- Interpretació positiva de la identitat i de les relacions Espanya- Catalunya a les televisions internacionals i "consens" a la producció de la imatge.

Per analitzar el procés interpretatiu de les cerimònies és molt important considerar el desig generalitzat i comú als organitzadors i als comentaristes (intèrprets) que "tot surti bé".

La cerimònia i amb ella l'inici dels Jocs és viscuda pels narradors com una festa universal, de les gents del lloc, però també dels atletes, els periodistes i les seves pròpies audiències.

En aquest context es tendeix a buscar interpretacions positives, consensuades dels possibles conflictes. El desig de "pau olímpica" comença per aplicar-se a la interpretació política i cultural de la seu. Tots els enviats especials, periodistes, comentaristes de televisió apareixen disposats a refusar i desqualificar qualsevol idea política que vulgui imposar-se per via del conflicte, ja sigui verbal, d'accions o de manifestacions i no diguem si aquesta idea vol imposar-se per via del terrorisme.

Aquesta reivindicació de la "pau olímpica" va ésser perfectament assumida pels actors de les reivindicacions nacionalistes catalanes que, d'acord amb la seva tendència general de refusar la violència com a via de defensa de la seva identitat, en cap moment es decantaren pel *boicot*, sinó que proposaren sempre formes pacífiques i festives de manifestació de la seva identitat (multiplicació de banderes i decoracions a les façanes, animació als carrers, etc.).

De fet, Barcelona'92 podrà passar a la història olímpica com una de les olimpíades de major participació popular i de major contestació i amb absència de campanyes internes de boicot.

És representativa (Són representatives) d'aquesta actitud de la gent de Barcelona les declaracions ofertes pel que fou director del diari en llengua catalana "Avui", pròxim a les posicions del nacionalisme majoritari a Catalunya:

"Look at it this way, we're having a party. We can discuss the food, the timing, the seating

arrangement, the music, etc. ..., but there is a limit . If a child comes in and kicks the table in the middle of the party and throws it into the air, because he doesn't like how it turned out, no one will be in favor of him. No one will be in favor of someone who ruins the family party. The time for discussion is before, not during, the party. Well. That is what we have here. There's a party, the Olympics, there are series of pacted agreements on how it's going to be held and we're going to pull it off peacefully. You can discuss all you want but the moment the guests start arriving, the talking stops and the hosting begins" ⁴

Es diu que els mitjans de comunicació converteixen en notícia els esdeveniments negatius, "Bad news, good news". En aquest cas, és evident que una mala notícia s'hagués convertit en una notícia de grans ressonàncies, però això era precisament el que no volia ningú.

El que fou més xocant dels Jocs de Barcelona, fou que no es produís cap esdeveniment inesperat o escàndol "to tarnish de olimpic Sheen" (Andrew Painter, corresponsal al Japó).

Els comentaris dels països més interessats en les dimensions polítiques dels Jocs de Barcelona manifesten certa inquietud a l'inici de la cerimònia referent a l'actitud que puguin manifestar sectors del nacionalisme radical, però -com veurem- acaben per festejar el consens entre les parts.

3r.-Les claus d'interpretació adoptades pels comentaristes: una relació interpretativa complexa entre les propostes de l'emissor i els seus propis punts de vista.

Un major interès per Catalunya del previst

La identitat de Catalunya fou finalment reconeguda molt més extensament i unànimement del que havien imaginat (i temut) els nacionalistes catalans.

Si considerem els distints aspectes de la imatge referent a Catalunya o a la "catalanidad" -des de les més estrictament polítiques a les referències més pròpiament culturals, la tradició folklòrica, la llengua o la personalitat de les seves gents- podem afirmar que l'atenció per aquest respecte "local" de la imatge de la seu fou recollit gairebé universalment.

Referències a la identitat cultural o nacional de Catalunya a les televisions internacionals

Es refereixen a Catalunya com a nació o autonomia política	32 %
Es refereixen específicament a l'himne de Catalunya	62,5 %
Es refereixen a la bandera catalana	100%
Es refereixen a la llengua catalana	70 %
Es refereixen al menys a un dels anteriors ítems	100 %

A les televisions que s'interessen tant per la identitat política com per la identitat cultural de Catalunya, aquesta temàtica constitueix un element introductor i bàsic del conjunt de la cerimònia:

"J.L. - Una vez más, aquí estamos en Cataluña ya que en España hubieran dicho "saludo" y aquí

⁴ - Harris, Sandra A., (1993), "Olympic Games as a Showcase", Working Papers, Centre d'Estudis Olímpics, Barcelona.

es "hola" con el mismo significado de saludo". (TF1, França)

"Entren en el Estadio las banderas de Cataluña, España y Barcelona. La bandera de Cataluña a la izquierda, la tradición cuenta que las cuatro barras se formaron con la sangre del fundador de esta ciudad, el unificador de Cataluña Wifredo, "el belloso". (SBC 12, Singapur).

"Kudo: Señor Hirano ... para que todos los telespectadores puedan disfrutar de la ceremonia ... deberíamos explicar algo sobre Cataluña, ¿verdad? Hirano : "Sí, así es, pues España es un país con un sentimiento autonómico muy fuerte. El pueblo de cada región insiste en su propio sentido autonómico y de entre ellos el catalán es aún más fuerte. Ya hace muchos siglos esta región tuvo un período en el que fue un país independiente, muy próspero teniendo su centro en Barcelona. Por tanto desde el punto de vista del público de Barcelona o de Cataluña, la olimpiada en esta ocasión no es la de España, sino la de Cataluña. Esto es uno de los puntos a considerar, y el otro es que para la Olimpiada del año 1936 Barcelona había competido con Berlín por la sede olímpica. Sin embargo no había sido elegida. Por lo cual para la gente de Barcelona, parece que por fin la Olimpiada ha llegado a sus manos". (NHK, Japó)

Per la seva part la BBC recorre a dues personalitats perquè li expliquin a les seves audiències la importància d'aquesta temàtica: el cantant català Josep Carreras, i el jugador anglès Gary Linneker, l'un per a explicar què significa per a "nosaltres (els catalans)" i l'altre perquè expliqui què significa per a "ells (els catalans)" la cerimònia.

"Josep Carreras: Para nosotros es una gran oportunidad, un acontecimiento histórico para mostrar qué somos capaces de hacer los catalanes, para manifestar cómo somos como nación ... cómo es nuestra mentalidad, nuestra cultura, nuestra tradición, nuestro arte, nuestra identidad, nuestras raíces, por lo tanto creo que esto es un escaparate increíble para todos estos millones de personas de todo el mundo para manifestarles cómo somos realmente.(...) Gary Linneker : Pero ésto significa muchísimo para la gente de aquí. Lo consideran, aunque eso no lo dirían oficialmente, un triunfo de Cataluña sobre España". (BBC, Gran Bretanya)

Existeixen, evidentment, algunes confusions que atribueixen a Espanya el que hauria d'atribuir-se a Catalunya. La televisió russa, per exemple, atribueix a Espanya l'Himne de Catalunya "Els segadors". Però en relació amb els trets culturals és més freqüent l'atribució d'elements espanyols que al contrari.

Així, per exemple i per a la televisió d'Indonèsia tot el que succeeix a l'escenari es refereix a Catalunya i als catalans. Fins i tot "el flamenc" és català:

"And now are watching Placido Domingo, Placido Domingo. Yes, Placido Domingo will sing one of Catalonia's traditional songs and accompanied by it we are going to see traditional dance of Catalonians, flamenco, and here are, the accompanists". (TVRI, Indonesia.)

Per a la televisió brasilera, en clau de festa, les actuacions del folklore espanyol poden ésser interpretades des del protagonisme de Catalunya i de Barcelona:

"Plácido Domingo interpretando ... "Te quiero morena". Te quiero como se quiere a la gloria. Me muero por tu boquita de rosa." La emoción del amor que mueve todo el pueblo de Cataluña, de Barcelona". (TV Globo, Brasil.)

La NBC, més allà del que suposa el guió oficial de la cerimònia, es permet fins i tot interpretar l'escena que representa el mite d'Hèrcules i la batalla per obrir-se camí en la Mediterrània com una representació de l'esforç històric dels catalans per a defensar la seva identitat:

"E.: Muchos de los grandes exploradores fueron españoles o navegaron bajo la bandera de España: Colón, Magallanes, Ponce de León, Cortés, Pizarro. En cierto modo se podría decir que

esta escena representa sus aventuras, los peligros a los que se enfrentaron al avanzar por territorios inexplorados en su búsqueda de un nuevo mundo. En cierto sentido es cierto, pero también está concebida como representación de la firme independencia de Barcelona y Cataluña; de las vicisitudes de una ciudad conquistada una y otra vez por pueblos extranjeros; de los dictadores españoles en general; su gran determinación para combatir todas esas influencias, mantener su soberanía y así ser dueños de sus propias circunstancias, sin importar los males o adversidades que tuviesen que hacer frente ...". (NBC, Estados Unidos d'Amèrica.)

El Rei eix de la imatge internacional d'Espanya

Si el folklore i la simbologia catalanes tingueren un protagonisme destacat en las cerimònies, la imatge del Rei i de la seva família, constituí l'eix de la imatge d'Espanya a la cerimònia inaugural. La presència del Rei i la Reina acaparen la primera posició en el ranking dels primers plans de personalitats situades a la tribuna d'honor.

"La conjunción de estos dos aspectos construyó una nueva imagen plurinacional de España. La prensa Griega, por ejemplo, interpretó esta importante presencia de la imagen del Rey como una forma de equilibrio de las relaciones España-Cataluña en el conjunto de la retórica olímpica: "La presencia política de los catalanes en los Juegos se equilibró con la presencia de la familia real" (Panayote E. Dimitras, Grecia)

La imatge del Rei admeté, per suposat, diverses interpretacions en funció de la cultura política de cada país.

Les televisions que emfasitzaren més el valor del trànsit democràtic a Espanya (NBC-Estats Units d'Amèrica i CTV-Canadà) també foren les que es referiren a Joan Carles I en termes més estrictament polítics, com a protagonista de la nova democràcia espanyola.

"..el hombre -Juan Carlos de Borbón- cuya inspiración ha sido fundamental a la hora de levantar este país -España-...". (NBC, Estados Unidos d'Amèrica.)

Algunes televisions es referiren explícitament a la institució monàrquica, d'altres mencionaren la popularitat del Rei en la gestió del poder polític, altres, les menys, no feren cap referència política a la seva personalitat.

La televisió Xinesa (CCTV), per exemple, ignorà no solament qualsevol referència política a la Monarquia sinó que fins i tot evità qualsevol menció explícita al Rei com a líder de la nova democràcia a Espanya.

Mèxic (Canal 13), Rússia, (Ostankino), i Alemanya (ARD), per diferents motius, emfasitzaren el factor popularitat del Rei, amb comentaris elogiosos:

"Los comentaristas quedaron impresionados con la forma democrática de actuar del Rey (...) La imagen de un país unido por el amor al Rey : esta fue la imagen de España en la Tv rusa" (...) el Rey, mascota del equipo Español" (Yassen N. Zassoursky, Rusia).

"JRF- ¡Han sido declarados abiertos los Juegos por el Rey Juan Carlos I y el público se pone de pie para aplaudirles a Pascual Maragall y a Juan Antonio Samaranch y, por supuesto, a un hombre tan querido como es el Rey Juan Carlos.!"

JS-Sí, José Ramón, algo que me llamó poderosamente la atención es que las primeras palabras del Rey fueron precisamente en catalán y eso fue lo que despertó, precisamente, en esta tierra, en Cataluña (...) ha sido muy emocionante esta primera parte de lo que ha sido esta Ceremonia de Inauguración y también pienso que algo que llama la atención, (...) es en la recepción que le han dado al Rey Juan Carlos sorprendente, en verdad, cómo los españoles quieren a su Rey, y notoriamente lo manifiestan a través del aplauso, a través de la sonrisa (...). (Canal 13, Mèxic.)

" Y ahora aparecen los reyes de España, Juan Carlos I y la reina Sofía que saluda con la mano a la multitud. El rey declarará abiertos estos Juegos de verano de la XXV Olimpiada. Muchos aplausos para la pareja real, que en España es aceptada y querida por todos". (ARD, Alemania)

Diverses televisions emfasitzaren aspectes que podríem qualificar de més secundaris de la personalitat del Rei i en tot cas menys polítics, per exemple la seva esportivitat (TVE-Espanya, SABC-Sudàfrica, 2nd Channel-Eslovènia, NHK-Japó). Aquest és curiosament el cas de la BBC que sembla no voler establir comparacions amb la monarquia, britànica, menys popular que l'espanyola en el moment de la inauguració dels Jocs.

B.- Tipologia de posicions davant el fet diferencial català. Simplement Catalunya. Catalunya i Espanya. Catalunya a Espanya, simplement Espanya

A la nostra anàlisi dels comentaris sobre Catalunya i Espanya hem de distingir molt acuradament el que pugui ésser el resultat de capacitats i especialitzacions professionals de cada un dels comentaristes (com hem vist a l'apartat corresponent als actors de la narració) i el que pugui arribar a interpretar-se com posicions condicionades per situacions polítiques i culturals més generalitzables del país en qüestió o, al menys, de les seves formes comunicatives de masses.

És obvi que de l'anàlisi dels comentaris dels locutors no es pot deduir directament quina és l'opinió dels "francesos", "anglesos", "canadencs" o "egipcis", etc., sinó únicament quina és l'opinió expressada per un determinat "mitjancer", malgrat que es tracti d'un "mitjancer" influent.

Els diversos factors que condicionen "la interpretació", tals com les capacitats dels comentaristes, les formes de narració adoptades, les condicions culturals i polítiques dels països corresponents, han de conjuguar-se finalment amb el que aquí hem denominat "primera anella de comunicació": les propostes de la seu elaborades "pels narradors de l'organització".

Tan sols la consideració de totes aquestes diverses mediacions interpretatives poden explicar alguns casos sorprenents com, per exemple, que la televisió alemanya fos l'única que no mencionés la Comunitat Europea.

De la nostra anàlisi dels comentaris de les televisions durant la cerimònia inaugural podem sintetitzar tres posicions principals de les televisions internacionals en relació amb la interpretació de Catalunya:

- Televisions que recullen tant els problemes de la identitat política com els problemes de la seva identitat cultural.
- Televisions que recullen únicament les qüestions de la seva identitat cultural i/o lingüística.
- Televisions que ignoren o marginen molt clarament aquesta temàtica, fet que s'esdevé en pocs casos i en països amb circumstàncies polítiques molt determinades : centralisme, autoritarisme, crisi i conflictes recents de nacionalisme, etc..

Televisions que es refereixen a la relació Catalunya-Espanya tant des del punt de vista polític com des del punt de vista de la identitat cultural

La nostra anàlisi de contingut descobreix un primer grup de països que es refereixen a totes les diverses àrees temàtiques de la identitat, cultura i política, sense excloure els aspectes polítics més conflictius, d'aquesta identitat i de la seva relació corresponent.

Aquests països es corresponen amb els països europeus, geogràficament i política més propers (Grècia, França, Gran Bretanya), i altres països occidentals desenvolupats (Corea, Japó, Canadà), però molt especialment els Estats Units els comentaristes dels quals demostren el major interès per les qüestions polítiques que defineixen Espanya i la Catalunya contemporània. *"Es interesante observar que mientras al inicio de los Juegos los presentadores Americanos parecían trabajar para conceder a Cataluña el mismo tiempo de atención que a España, en la ceremonia de clausura hablaban de Cataluña y de Barcelona, casi exclusivamente. Presentaron la ceremonia como algo producido por y con la expresión del pueblo catalán. Sólo puedo sugerir que esta fue también la forma como los telespectadores americanos interpretaron las cosas"*. (Eric Rothenbuler, Estat Units d'Amèrica.)

A l'inici dels Jocs i de la cerimònia els comentaristes "més polítics" es preguntaren per tres principals possibles conflictes de la relació Catalunya-Espanya.

- a.-La hipotètica actitud crítica de sectors nacionalistes (catalanistes) del públic respecte de la presència del Rei d'Espanya a la cerimònia.
- b.-La solució política a la presència final de los símbols catalans a la cerimònia (bandera, himne, llengua i folklore).
- c.-La participació dels atletes catalans a la desfilada, a una única delegació espanyola, al Comitè Olímpic Espanyol, després de les reivindicacions expressats a favor d'un Comitè Olímpic Català.

Els exemples següents són representatius d'aquesta inquietud expressada pels comentaristes d'alguns països :

*YT: Yes. And now the three flags, the flag of Catalonia, the flag of Spain and the flag of Barcelona.
YS: We must say that here in Barcelona. The political leadership of Catalonia made it clear that Catalonese will be the official language of the Games. And right now we are watching the arrival of Juan Carlos and his wife Sofia. On the left the king of Spain, in the middle, dressed in white is Sofia and on the right is Spain's socialist prime minister of Felipe Gonzalez.*

YT: The organizing committee is afraid of people's reactions. That's because during the rehearsal two days ago the spectators booed the Spanish flag.

YS: For this reason, Yiannis, the band is now playing "Els Segadors" the Catalan anthem.

YT: The Mayor who is also the president of the Barcelona Olympic Organising Committee. while addressing the citizens of Catalonia remarked: "We applaud and support the Olympic ideals and thus you should join the festivities taking place today in the Stadium. This is an Olympic event and not a Catalan one". (ET, Grècia)

"Su majestad el Rey y la Reina Sofía en el Palco de Honor. A propósito de esto, Adolfo, el presidente de los catalanes, Jordi Pujol, estimo su convicción de que no se producirían pitadas al rey Juan Carlos durante esta Ceremonia Inaugural de los Juegos. Nunca se tiene la seguridad de nada, dijo el Señor Pujol, pero él apostaba que no habría absolutamente nada que se salga del guión de lo que es la inauguración y el clima positivo que tiene que existir en este tipo de ceremonias. (...) Los Juegos Olímpicos, toda una manifestación de paz ... y solidaridad

internacional". (Canal A, Colombia)

"Bueno, pues, después de la amarga Guerra Civil y de la Dictadura surgía una delicada pregunta: ¿Serían los Juegos más o menos catalanes o más o menos españoles? Sólo fue resuelta después de algunas negociaciones semi-formales entre el gobierno nacional y los catalanes y esta noche veremos el compromiso". (BBC, Gran Bretanya)

En tots els casos el conflicte té una solució positiva : "el consens"

Ara bé, els comentaristes que fan menció dels possibles conflictes -i entre els que significativament no es troben els propis comentaristes espanyols i catalans- coincideixen a festejar-ne la solució pacífica i festiva de tots i cadascun.

Per als comentaristes de Gran Bretanya (BBC), Estats Units (NBC), Alemanya (ARD) i França (TF1) això és possible pel fet que finalment s'hagin imposat les posicions dels nacionalistes moderats i que, efectivament, ens trobem en una nova Espanya democràtica que ha tornat a respectar l'autogovern i l'expressió de la identitat de Catalunya.

El Rei, que entra a l'estadi als acords de l'himne nacional català, rep una acollida cordial. Es produeix una representació solemne i no marginal tant dels símbols nacionals catalans (bandera, himne) com de les principals representacions de la seva cultura popular.

" Primero el himno nacional de Cataluña, que data de 1640, fecha en que tuvo lugar la rebelión catalana conocida como "La Guerra dels Segadors", porque empezó con una sublevación de campesinos". (BBC, Gran Bretanya.)

Els atletes catalans i no catalans desfilen en un mateix equip barrejats entre els colors que configuren tant la bandera espanyola com la bandera catalana: el roig i el groc són interpretats per diverses televisions (NHK-Japó i TF1-frança) com els colors propis d'una terra de passió.

La primera incògnita es desvela als primers episodis de la cerimònia davant la calorosa recepció al Rei i la constatació de la presència de l'himne i la bandera de Catalunya:

"C: A la izquierda vemos al portador de la bandera catalana junto a los de la española y la de la ciudad de Barcelona. Será interesante ver cómo va a ser recibido el rey Don Juan Carlos. Cuando inauguró por segunda vez el estadio en un torneo de fútbol celebrado en 1989 fue abucheado por algunos catalanes nacionalistas.

E: Bob, eso es debido a su vínculo con Franco, Madrid y el Estado español; no creo que fueran contra el hombre cuya inspiración ha sido fundamental a la hora de levantar este país.

C: Casi parece una historia sacada de una película de serie B, algo propio del pasado y no de un gran país moderno. Y ahora mismo sabremos cómo acaba esa historia: el rey don Juan Carlos está entrando ahora en el Estadio y, en general, está siendo recibido cordialmente". (NBC, Estats)

Aquesta impressió positiva no deixa d'aprofundir-se durant la narració, i es completa amb l'ús de la llengua catalana pel propi Rei:

"C.: El público ha reaccionado positivamente. El rey Juan Carlos ha hablado en catalán y eso es significativo. Hace dos días, el alcalde dijo: "Estos Juegos deben servir para expresar el orgullo catalán, el de Barcelona y no el antagonismo contra ninguna otra región de España. Debemos estar unidos esta vez". Y parece que lo han conseguido.

E.: Ha sido una concesión increíble y ya han oído cómo han reaccionado los nacionalistas catalanes que hoy se han dado cita en el Estadio Olímpico. Y ahora las luces van perdiendo su

intensidad a medida que se acerca el momento en que la bandera olímpica hará su entrada. Al apagarse las luces empiezan a dispararse los cientos de flashes de todos aquellos que buscan esa fotografía especial de todos los deportistas juntos". (NBC, Estats Units d'Amèrica)

L'aparició i el pas a l'estadi de la delegació espanyola es converteix per a algunes televisions en el punt climàtic de representació d'Espanya, algunes televisions en canvi, les més allunyades del context Europeu, la converteixen en expressió de l'eufòria olímpica sense referències específiques a Espanya. Per als comentaristes que havien anunciat possibles conflictes aquest és també el moment de celebrar el consens entre Catalunya i Espanya.

"Dick, creo que los atletas de Barcelona y de la región de Cataluña van a desfilan con la delegación española, pero hay que decir que en realidad la gente de esta zona se considera histórica y culturalmente diferente al resto de España; de hecho, son una nación dentro de una nación y supongo que ese va a ser uno de los muchos temas que veremos reflejados en esta ceremonia de apertura". (NBC, Estats Units d'Amèrica)

"R.Z. - Y la delegación española está al completo. No debe de faltar absolutamente nadie.

J.L. - Por lo visto el público ya no hace la distinción entre quien es catalán y quien no lo es en la delegación española.

T.R. - y la emoción es visible en el rostro del Sr. Samaranch, el presidente de COI, en el rostro del Rey Juan Carlos y es el rostro de su hijo, el Principe Felipe, y también en el de estas bellas españolas". (TF1, França)

"C.- Al menos en este momento todos dejan sus diferencias a un lado para compartir el tremendo orgullo que supone para España y Barcelona organizar estos XXV Juegos Olímpicos". (NBC, Estats Units d'Amèrica)

Durant aquest segment, en canvi, les referències a les reivindicacions per un Comitè Olímpic Català, són molt escasses, limitant-se a dues mencions breus a França (TF1) i Austràlia (HSV).

"Hemos oido mucho en los dos últimos años sobre la rivalidad entre Barcelona y Madrid, Cataluña y España (...) Cataluña tiene su propio Comité Olímpico y recién el año pasado ha solicitado ser reconocido de forma independiente. El caso queda pospuesto hasta que se reuna el próximo Comité Olímpico el año que viene y apostamos a que volveran a ser rechazados". (HSV, Austràlia)

"R.Z. - Ya sabrán pues que las Antillas Holandesas dependen evidentemente de los Países Bajos y que estas Antillas compiten bajo la denominación de Antillas Holandesas con su comité olímpico; pues bien, los catalanes quisieran hacer lo mismo.

J.L. - Nos entregaron folletos de algunos catalanes que querían efectivamente competir bajo sus propios colores; hoy sin embargo, no están del todo abandonados". (TF 1, França)

Catalunya i Espanya. Distinta bandera però els mateixos colors

A la desfilada es produeix una interpretació que pot resultar molt curiosa per als espanyols i catalans acostumats a distingir perfectament entre les seves distintes banderes, tot i compondre's amb els mateixos colors, roig i groc. Moltes televisions interpreten similituds entre Espanya i Catalunya derivades d'aquesta similitud de colors..

"J.L. - De izquierda a derecha es la bandera catalana, luego la bandera del Reino de España y el Reino de la Ciudad de Barcelona... es decir tres tonalidades diferentes pero en fin, después de todo, veremos esta unidad del rojo y el amarillo que expresa muy bien las relaciones entre España y Cataluña que son diferentes y sin embargo tienen lazos de unión, lazos muy estrechos. Hay algo que quizás no es comprensible para las mentes totalmente lógicas y que es profundamente rico y profundamente creador". (TF 1, França)

Els uniformes dels atletes de la delegació del Comitè Olímpic Espanyol, en roig i groc, resulten ésser, al mateix temps, els colors representatius de Catalunya i d'Espanya.

"C.: Los trajes que llevan hacen honor a los colores del país, rojo y amarillo. El rojo de la bandera catalana sobre un escudo de fondo amarillo simboliza toda la sangre vertida a lo largo de la historia en la lucha por la libertad.

E.: Bob, el mito, o mejor dicho la leyenda, se remonta 500 años atrás cuando un guerrero, capitán d'exèrcit, fou ferit i, untant quatre dits amb la seva pròpia sang, els lliscà pel seu escut de color groc i des d'aleshores aquestes barres de sang figuren a la bandera catalana". (NBC, Estats Units d'Amèrica)

Però aquests colors no representen únicament la nació i l'estat, sinó fins el territori i els temperaments de les gents. El roig i el groc són interpretats per molts diversos països com expressius de les nostres terres (sol i terra vermellosa) però també del nostre temperament (càlid i passional). Espanya i Catalunya coincideixen així en la interpretació genèrica d'una "terra de passió".

"J.L.- Sí, sí, muy bello efectivamente (...) hay personas que agitan banderas catalanas que son particularmente deslumbrantes, brillantes, es la sangre y el oro, la sangre y el oro (...)". (TF1, França)

"Fukushima: "Sobre los colores, el azul expresa el Mediterráneo, el amarillo es el sol brillante y el rojo es la tierra rojiza, típica de España". (NHK, Japó)

Interpretar Catalunya al marc de la història contemporània: "Franquisme"- "Post franquisme"

Ja hem dit que no totes les televisions dels països analitzats es refereixen a les qüestions polítiques que afecten la seu olímpica, però els que ho fan troben en el trànsit de la dictadura franquista (1939-1975) a la democràcia, a l'abans i al després del franquisme, una clau d'interpretació bàsica dels comentaristes occidentals respecte al que estan veient en la cerimònia.

La televisió nordamericana (NBC) destaca pel seu interès, rigor i extensió en el tractament d'aquesta temàtica. La NBC expressa admiració pel valor de la democràcia i l'autonomia recuperades, per la recuperació de les llibertats i per a la tasca de resistència que portaren a terme els opositors democràtics durant la dictadura.

"Este es un pueblo que hace diecisiete años se encontraba todavía bajo la férrea dictadura de Franco; era perseguido por su lealtad nacionalista, incapaz de hablar su propia lengua. Ahora gritan libremente su lema a todo el mundo "amigos para siempre" (...) _Tras la Guerra Civil española, justo cuando la dictadura fascista de Franco se instauró, el padre del Rey, Don Juan de Borbón, se exilió en Portugal. Sus ideas políticas eran profundamente democráticas y críticas con Franco. Finalmente, en 1948, el dictador y el monarca exiliado firmaron un acuerdo en aguas internacionales. Juan Carlos, que por aquel entonces tenía sólo diez años, viviría en España. Se instalaría en el palacio de la Zarzuela de Madrid y Franco le nombraría su sucesor con todos los poderes. El joven Juan Carlos dio todas las muestras de apoyar a El Caudillo y su movimiento nacional, y de ser él mismo un fascista. Pero, después de la muerte de Franco en 1975, en lugar de mantener todo el poder en sus manos, lo que hizo fue abrir el camino para la creación de un sistema democrático, la monarquía constitucional que ahora existe. El momento clave para la joven democracia se produjo en 1981.

C: En 1981 un grupo de militares de la vieja guardia franquista protagonizó un intento de golpe de estado (...) Sin embargo, el rey Juan Carlos se mantuvo firme, telefoneó a los comandantes militares de la región, se aseguró de su lealtad y oposición al golpe de estado y (...) resistió con firmeza (...) Y este fue el momento clave para que España no volviera a ser el país atrasado que fue con Franco. Todo lo contrario, siguió el camino en el que está ahora, y se convirtió en una de las

grandes potencias económicas de Europa y en el anfitrión de estos Juegos Olímpicos de la XXV Olimpiada. Es como un cuento de hadas. Si lo presentáramos como guión para una película no nos lo aceptarían". (NBC, Estats Units d'Amèrica.)

Una forma d'interpretació similar, encara que contextualitzada en l'experiència de les nacionalitats històriques a la Gran Bretanya, és la que també trobem a la narració següent de la BBC:

"D.L.: (...) we've been talking a lot about Catalonia as opposed to Spain, I mean, having lived here and understood it, what do you mean by it, what do we mean by it, is it...was... Catalonia to Spain what Scotland is to Great Britain, sort of?

G.L.: Well a little bit, it all really goes back to the Civil War here when Franco's Spain oppressed a lot of other parts of Spain and, Catalonia being one of them, they didn't allow them to speak their own language and, of course, they tried to fight back and ever since those days, although Franco's now gone, Catalonia still wants, in its way, its independence and its nationality and they regard themselves as their own country. (BBC, Gran Bretanya)

Interpretacions en termes de competència i liderat entre Madrid i Barcelona

D'altres interpretacions arriben a considerar les diferències en termes de "competències administratives", mencionant explícitament, la rivalitat de les dues capitals, "Barcelona" enfront de "Madrid"

Quan es fa referència explícita a la rivalitat entre Madrid i Barcelona (Rumanian TV-Rumania, Ostankino-Russia, TVRI-Indonèsia i HSV-Austràlia) ho fan sobretot en termes de competència o de liderat pel que fa a l'economia i societat, més que en termes més estrictament polítics.

"S.: Il y a toujours eu une rivalité, évidemment, entre Barcelone par exemple et Madrid, une rivalité qui dure depuis des siècles, et la grande Barcelone qu'on a connu au début du 14eme siècle se retrouve un peu avec ce renaissance qui a commencé en 1900, 1992 c'est un peu le couronnement de cette grande victoire". (TVA, Quebec)

"J.M. :(Mientras desfila Ruanda). La capital catalana tiene 1.700.000 habitantes. Esperan que el prestigio y la publicidad que proporciona las olimpiadas se equiparen para finalmente ser un gran rival dentro de la propia España y de la capital Madrid". (Canal A, Colombia.)

Interpretació política de la diversitat cultural de l'espectacle i del ritual de la cerimònia

La identificació de la identitat política no es circumscriu a les referències més estrictament polítiques o protocolàries (lloc de les banderes i dels himnes), sinó que algunes televisions fins i tot incideixen en la importància "política" de determinades representacions rituals, folklòriques i musicals de la cerimònia.

Així, per exemple, a Gran Bretanya es descobreix que la tensió entre els nacionalismes català i espanyol s'harmonitza en diverses escenes de la cerimònia amb la inclusió d'unes "sardanes" però també d'uns passos de "flamenc", o amb el "consens" o "pacte" musical de la clausura on s'escolta el Concierto de Aranjuez (espanyol) però també "El cant dels Ocells" de Pau Casals (català), (John Izod and Tim Thornicroft, Informa Gran Bretanya).

Aquest "consens" o "pacte" és reconegut igualment en d'altres moments de la cerimònia, particularment en el de l'elecció -històricament tan simbòlica- dels últims rellevistes:

"El COOB ha decidido equitativamente también en este punto : primero el madrileño Herminio y ahora el catalán barcelonés Epi". (ARD, Alemanya.)

"S.- Juan Antonio San Epitacio, un joueur de basket-ball, représentant la ville de Barcelone alors que M. Menendez habitait Madrid, symbole également de ces deux villes qui se partagent cette dernière course- la flamme, à sa destination finale, du moins pour 1992". (TVA, Québec)

Per la seva part, la televisió anglòfona de Canadà reconeix explícitament que la identitat catalana s'expressa doblement per la simbologia política i per la representació artística i cultural:

"Lloyd: Alright, there's the Catalan flag on the left of the screen, the Barcelona flag, the flag of Spain, and very shortly King Juan Carlos will enter the stadium. There are lots of Catalan flags in view all over Barcelona. We'll be watching tonight demonstrations of their unique culture too, like the Sardana dance and the human tower. (CTV, Canadà)

Per al comentarista alemany el que Catalunya recuperà amb la democràcia no fou solament les seves institucions d'autogovern l'ús públic de la seva llengua sinó també la llibertat de ballar la "sardana" i de formar "castellers", segons ella prohibits per Franco, la qual cosa no és exactament certa perquè, de fet, l'únic que permeté el franquisme foren les expressions folklòriques de Catalunya enteses com a instruments de simulacre i de substitució de la seva personalitat política. Això explica que existeixi encara entre els catalans un cert recel a l'expressió de la seva personalitat a través del folklore, sobretot si aquestes expressions no van acompanyades de símbols més explícits de la seva identitat política. D'aquí, sens dubte, la importància de l'ús de la bandera i de l'himne nacional català a la cerimònia inaugural.

"Expresión de la solidaridad y comunión de esta región catalana, en esta región autónoma, cuya cultura estuvo oprimida durante tantos años bajo Franco, la lengua, los bailes, la sardana también estos "castellers", estas torres estuvieron prohibidas, esto hay que imaginárselo". (ARD, Alemanya.)

"Tracy, to explain that Catalonia once was an independent kingdom if you go back 1500 years. It became part of Spain and it has often had an uneasy relationship with the national government in Madrid. Particularly around the time of Francisco Franco when its language and culture were severely suppressed you couldn't speak the language, you couldn't read the literature. Since Franco's death in '75 the Catalan language and culture has flowered again. Catalan is one of the language- official languages- of the Olympics along with Spanish, French, and English. Their anthem will be played here tonight. Lots of Catalan flags. (CTV, Canadà).

Sorpresa i acceptació a Llatinoamèrica

La imatge de Catalunya i d'Espanya a Llatinoamèrica, com a conseqüència de les seves importants relacions històriques, culturals i lingüístiques, té unes formes específiques i diferenciades. En la nostra anàlisi de contingut (aplicada a les televisions de Cuba, Colòmbia, Mèxic i Brasil) es descobreix que les reaccions davant les propostes d'imatge de Barcelona'92 es mouen entre dues coordenades principals. En primer lloc un major nivell de sorpresa que en altres parts del món per la presència -i l'existència- de tanta varietat cultural i lingüística a Espanya, i en segon lloc un interès especial per trobar una interpretació positiva de les relacions Catalunya-Espanya i de les seves diversitats culturals, enteses més com a "suma d'actors" que com a rivalitat i oposició. Tot això, a més, condicionat per la importància de la component "festiva" en la interpretació llatinoamericana de la cerimònia olímpica.

"A.P.: Son muy regionalistas los catalanes, si, aquí en Colombia nos quejamos del excesivo regionalista, allá si que es cierto. Los gallegos, los catalanes se creen colonias independientes, incluso como curioso dato les contamos que hoy las calles de Barcelona la organización de los Juegos Olímpicos pidió que se izara la bandera de España. Los catalanes izaron la bandera de Catalunya, no hay una sola bandera de España en la calles de Barcelona, todas las banderas anunciando y saludando el inicio de los Juegos Olímpicos son banderas con los colores de Cataluña, la región que alberga la olimpiada 25 de la era moderna". (Canal A, Colombia.)

El comentarista brasiler per la seva part suggereix als seus telespectadors que "s'estan submergint en la capital de Catalunya". Feta aquesta identificació s'accepta plenament la dualitat Catalunya/Espanya:

"Vamos a ver... este es el símbolo de la Olimpiada. Una sonrisa de todos los españoles, no solamente de los catalanes, sino también de todos los españoles para todo el mundo". (TV Globo, Brasil)

"JRF- Aquí observamos la bandera de España. Esta es, justamente, la bandera de España. A su lado la bandera de Cataluña y la bandera de Barcelona. Unificados España y Cataluña en el Estadio de Montjuic". (Canal 13, Mèxic.)

Aquesta sorpresa, però també acceptació positiva, encara que és més evident davant la constatació de l'existència de la llengua catalana i del seu protagonisme com a llengua oficial i utilitzada pels màxims dignataris a les cerimònies:

"El rey Juan Carlos I ha declarado inaugurados los Juegos de la vigésimo quinta olimpiada de la era moderna. Ha sido muy curioso, el rey ha hablado en castellano, pero el saludo inicial lo ha efectuado en catalán". (TV Globo, Brasil.)

"Y el Comité Olímpico Internacional, evidentemente, por cuestiones políticas y diplomáticas, tuvo la sensibilidad de hacer de la lengua catalana una de las cuatro lenguas oficiales de los J.J.O.O.: el inglés, el francés, el español y el catalán.

Todos los discursos que se van a dirigir dentro de poco serán proferidos en lengua catalana, precisamente. ¡ Ah! Y hablar Catalán fue uno de los blancos más crueles del franquismo contra Cataluña, fue el intento de extirpar, de eliminar, de sepultar la lengua nacida y creada en ese maravilloso pedazo de España que se llama Cataluña. ¡Y la lengua está viva!. Más que nunca ¿verdad?. España está cerrando el desfile de apertura de los JJOO de Barcelona". (TV Bandeirantes, Brasil)

"JRF-Un homenaje para la gente que trabajó intensamente, Pascual Maragall y el presidente de la Generalitat...Ustedes escucharon al señor Pascual Maragall, habló en catalán.

JRF- Ha sido invitado el Rey Juan Carlos I a declarar abiertos...

JRF- ¡Han sido declarados abiertos los Juegos por el Rey Juan Carlos I y el público se pone de pie para aplaudirles a Pascual Maragall y a Juan Antonio Samaranch y, por supuesto, a un hombre tan querido como es el Rey Juan Carlos.!

JS- Sí, José Ramón, algo que me llamó poderosamente la atención es que las primeras palabras del Rey fueron precisamente en catalán y eso fue lo que despertó, precisamente, en esta tierra, en Cataluña". (Canal 13, Mèxic.)

Però no són precisament les referències a la identitat cultural catalana o a les relacions entre Catalunya i Espanya el que sembla interessar més els comentaristes llatinoamericans, sinó precisament un fet que es descobreix en el context de la cerimònia i de l'organització dels Jocs: la modernització d'Espanya, els seus canvis i la percepció del seu desenvolupament accelerat.

*"J.S. -Este año...yo creo, sin duda alguna, este año España ha sido la capital del mundo."
J.R.F.- ¡ Sí, grandes protagonistas, la Cumbre Iberoamericana, la Expo-Sevilla 92, los Juegos*

Olimpícos y muchas más cosas que ha presentado España como país unificado, como país que nosotros en lo personal admiramos mucho!

J.S.- Barcelona es una prueba de esta nueva España.

J.R.F.- ¡Barcelona es una prueba de esta nueva España. Una Barcelona reurbanizada, una Barcelona modernista sin perder su gran arquitectura y su gran calidad de uno de los puertos de Europa, junto con el Puerto de Hamburgo!

J.S.- Se transformó Barcelona radicalmente en los últimos años, transformación que costó unos 7 mil, 8 mil millones de dólares, ¡pero hoy Barcelona es una ciudad bellísima!". (Canal 13, Mèxic.)

Interpretacions que eviten (o ignoren) clarament referir-se a la dialèctica Catalunya (Nació) - Espanya (Estat)

Les posicions de major distància o desinterès en relació a la personalitat de Catalunya i de les relacions polítiques i culturals amb Espanya, poden resumir-se a la tipologia de països següent:

a- Països que tenen grans problemes de pluralitat cultural, lingüística o nacional que condicionen políticament els comentaristes. Aquest és el cas, per exemple, de Xina i d'Indonèsia.

b- Països que tenen greus problemes socials o de desenvolupament, la qual cosa incideix clarament sobre l'interès que puguin tenir els seus comentaristes pel problema de les minories nacionals i lingüístiques a Europa. Aquest és el cas, per exemple d'Egipte, Camerun i Ghana.

c- Països que estan sotmesos a situacions de conflicte social que mitiguen el seu interès per aquestes qüestions d'identitat. Aquest és el cas de l'extrema complexitat de Sudàfrica, el Congrés Nacional Africà de la qual s'oposa al federalisme. La televisió en aquest país arriba a mencionar que existeixen diferències entre Catalunya i Espanya, però difícilment s'aconsegueix de considerar les dimensions polítiques d'aquesta diferència.

d- Països que es troben vivint transformacions de gran transcendència, amb implicacions nacionalistes dramàtiques i que prefereixen centrar la seva atenció en altres aspectes de la cerimònia, la llibertat d'expressió i la creativitat de les mateixes (Rússia), la unió dels atletes i el valor de l'olimpisme (Romania o Eslovènia).

e- Països condicionats per una ideologia "oficial" que exclou l'interès pels temes del nacionalisme. Aquest és el cas de Cuba, també de Xina, a on ni "la sardana" ni "els castellers" ni la llengua mereixen comentaris a la identitat cultural catalana. L'interès del comentarista se centra més en aspectes com la tradició viva i solidària dels segments culturals, o en l'esforç desplegat pels ciutadans que no en el seu origen nacional.

f- Països amb major distància cultural amb Europa i els comentaristes dels quals semblen més interessats en aspectes globals de la cultura catalana -o mediterrània- que en los aspectes específics de la identitat cultural o nacional de Catalunya. En aquests casos destaca l'existència de descripcions molt detallistes junt a interpretacions molt globals dels símbols o espectacles de les cerimònies, aquest és el cas de països com Malàisia, Japó o Corea.

Aquestes tipologies no són entre si excloents però en el seu conjunt expliquen les interpretacions menys interessades en la identitat catalana. En aquets casos

se substitueix l'interès per "Catalunya" per un interès menys polític per "Barcelona ciutat", o s'evita la qüestió conflictiva apel·lant a un concepte nou i doble de "Catalunya/Espanya", de "espanyol/català" o de "cultura catalana/espanyola".

Cal fer una menció especial en relació amb la posició dels comentaristes de la televisió xinesa. Tinguem en compte que aquesta televisió és la que presenta la narració verbal més breu de la cerimònia i que tots els seus comentaris són sobris i formals, construïts sobre estils televisius completament allunyats de la tònica habitual als comentaris de les televisions occidentals.

Els comentaristes de la televisió Xinesa tan sols mencionen Catalunya en dues oportunitats, una quan fa la seva entrada la bandera catalana, l'altra en introduir l'escena dels "castellers" on es diu respectivament :

"Al hacer su entrada en el estadio las banderas de España, Cataluña y Barcelona el público se pone en pie y aplaude calurosamente". (CCTV, Xina)

El espectáculo que ahora tiene lugar en el estadio está protagonizado por las conocidas "torres humanas" un espectáculo popular de honda tradición en Cataluña ". (CCTV, Xina)

No es menciona en cap ocasió la llengua catalana o el govern autònic. Però s'ha de tenir en compte que una situació molt similar és la que es produeix amb la pròpia monarquia espanyola i amb Espanya, o fins i tot amb Europa, que no es menciona en cap oportunitat.

Els comentaristes xinesos es limiten a "anomenar" el Rei en dues oportunitats "fa la seva entrada a l'estadi el Rei Joan Carles" i "el Rei Joan Carles declara inaugurats els XXV JJOO de Barcelona".

A l'entrada de la delegació espanyola, sense mencionar al Príncep Felip banderer, es diu sobriament: "La multitud prorromp en aplaudiments en entrar a l'estadi la delegació d'Espanya, el país amfitrió. Espanya espera aconseguir deu medalles en natació, atletisme, bàsquet masculí, lluita, waterpolo, tennis, piragüisme i vela" (CCTV-Xina).

En un altre país asiàtic, Corea, on el seus comentaristes fan nombroses referències a la cultura catalana i a la seva història, malgrat que hi ha una gran desorientació pel tracte atorgat als símbols de "l'autonomia" (Catalunya) i de "l'estat" (Espanya). De fet els comentaristes de Corea continuaran esperant durant tota la cerimònia que es produeixi l'acte solemne d'hissament de la bandera espanyola, com a bandera de l'estat.

"After the performance by the musicians, the king of Spain is entering. As the state anthem of Catalonia, "Els segadors", a kind of peasant song (surprise), gently plays, King Juan Carlos I and Queen Sofia is entering. The President of the International Olympic Committee, Juan Antonio Samaranch, the President of COOB' 92 and mayor of Barcelona, Pasqual Maragall, the president of the Generalitat de Catalunya, Jordi Pujol are receiving them. The Queen is known as a Greek native. And now the Spanish anthem will play.

The Spanish Anthem Plays

The state flag of Catalonia and the municipal flag of Barcelona pay a respect to the Spanish national flag. (...)

Now the crowd are gradually back to their seats. It is a moment of raising the Spanish flag to the stage. The formation of athletes from all parts of world, in their colorful uniforms, reminds us of al

flower. (MBC, Corea.)

Malgrat tot, la cerimònia de les banderes ja s'havia acabat.

Autocensura (i llenguatge subtil) en el tracte dels conflictes propis, i llibertat en el tracte dels conflictes aliens.

Convé fer una referència final al tractament, certament sigular, que feren de la temàtica Catalunya-Espanya les emissores de televisió espanyola i catalana. (TVE per a la cobertura íntegra del territori d'Espanya, i Canal Olímpic, cooperació entre TVE i la televisió catalana TV3, per a la cobertura del territori català).

Destaca en aquest cas un major auto-control dels comentaristes respecte de la naturalitat de les televisions internacionals en tractar els temes presumiblement conflictius sobre les relacions Catalunya - Espanya. La retòrica en la descripció dels conflictes propis es regeix per una doble norma que consisteix a evitar la referència a les qüestions conflictives o a fer-ho en clau d'hipèrbola, sabent que la qüestió es troba en l'ànim dels receptors.

De fet no trobem referències explícites a la qüestió nacional de Catalunya o a la relació amb Espanya, ni a la narració de TVE ni a la narració del Canal Olímpic en tota la cerimònia inaugural.

Així, per exemple, quan els comentaristes de TVE es refereixen als temes que en altres televisions occidentals donen lloc a referències sobre la identitat cultural o la relació històrica entre Catalunya i Espanya, ho fan en clau emocional o de col·loqui familiar:

Així, per exemple, a la comentarista de TVE Olga Viza, nascuda a Barcelona, li corresponen les mencions emotives al local, mentre que al comentarista Matías Prats, habitual als programes esportius des de Madrid, li correspon reconèixer familiarment aquesta emotivitat :

"O.V.: Suena el himno de Catalunya: "els segadors"

M.P.: Suena el himno nacional de España .

(...)

O.V.: Y el ritmo de esta danza, la sardana, como la pulsación del corazón. Sed bienvenidos. El presidente de la Generalitat de Catalunya, Jordi Pujol que como les indicaba Matías comparte el palco de honor con Sus Majestades los Reyes de España. 600 bailarines han interpretado esa hermosísima danza, la sardana. "La danza mes bella de totes las danses que es fan i es desfan" (en catalán).

M.P.: Ay que bien lo ha dicho. (Ligeras risas de ambos)". (TVE, Espanya)

TVE tan sols identifica Catalunya com un "país mediterrà" i no fa menció de la llengua catalana, potser perquè els telespectadors reconeixen aquesta llengua en directe en la transmissió de les desfilades.

Tampoc els comentaristes del Canal Olímpic (Catalunya) mencionen la identitat catalana i es limiten a fer una única menció no qualificada de la llengua catalana. Les seves referències principals a Catalunya en la cerimònia no es refereixen (sorprenentment) a l'argument de l'espectacle, a la pròpia cerimònia, sinó que responen més aviat al recurs retòric habitual en aquestes televisions d'utilitzar claus d'identificació entre els comentaristes i les seves audiències.

"R.F.D.- La orquesta interpreta el himno de Cataluña. Suena ahora el himno de España".

Ll.C.-Con una indumentaria muy occidental, pero claro no hemos de olvidar, por ejemplo, que este verano ha puestop muy de moda aquí a Cataluña unas zapatillas que son de origen japonés E.B. "Efectivamente"

Ll.C, perdón chinas. Desde luego quiero decir unos toman las cosas de unos y otros las de los otros"

(...)

" y Sergi Bruguera, uno de los atletas, uno de los deportistas más carismáticos que tiene Cataluña será el encargado de iniciar este recorrido". (Canal Olímpic, Catalunya.)

C.-La imatge de la ciutat de Barcelona

La imatge de la ciutat de Barcelona es construeix sobre tres bases semàntiques principals:

a.- Les connotacions polítiques que conformaven la imatge de Catalunya i d'Espanya no apareixen de forma tan nítida a la imatge de la ciutat de Barcelona que absorbeixi, en canvi, significats de caràcter social i històric.

Més que per les seves identifications polítiques, la ciutat de Barcelona fou vista a través del caràcter de les gents i de les seves singularitats arquitectòniques, artístiques i urbanístiques.

b- Probablement com a conseqüència dels anteriors, el número d'ítems definitoris de la seva imatge fou molt més heterogeni i ampli. Mentre que en el cas de Catalunya i Espanya alguns ítems apareixien de forma més generalitzada, en el cas de la imatge de Barcelona les referències es repartiren en un més ampli catàleg d'ítems.

c- Barcelona se situà al mapa. Gràcies a la influència de l'esport avui és més fàcil ubicar en el mapa algunes ciutats que alguns petits països. En aquest sentit la celebració dels Jocs a Barcelona constituí una oportunitat excepcional per a la promoció internacional d'aquesta ciutat al món.

"Si Africa empieza en los Pirineos y Cataluña no es Africa , esto significa que Barcelona está entre la Europa del Norte y Africa , esto es en la Europa del Sur , donde también están Grecia, Italia ... ". (NHK, Japó.)

La ciutat s'interpreta com "un lloc" en el qual es produeix un esdeveniment històric que afecta tota la humanitat, però és interessant destacar que aquesta constatació universalista és compatible amb el fet que l'ítem definitori de Barcelona més repetit consisteixi precisament en la seva identificació "local - nacional": Barcelona és per al 44 % dels comentaristes "catalana" o "capital de Catalunya", convertida -per uns dies- en la vertadera capital del món.

"A partir de ahora, Barcelona es el centro del mundo. Los ojos de todo el mundo están puestos en la capital de Cataluña, en España, que acoge los juegos olímpicos en su vigesimoquinta edición." (TV Globo, Brasil.)

Principals coincidències en la interpretació de la imatge de la ciutat de Barcelona

Catalana/capital de Catalunya	54%
Estadi remodelat	57%
La Rambla carrer famós	32%
Obres i arquitectura	43%
Mediterrània	34%
Candidata a Olímpica	32 %
Record Olímpíada Popular 1936	31%

Barcelona : una ciutat per a ésser viscuda

Barcelona apareix als ulls de la majoria de comentaristes com una ciutat fascinant, sobretot pel que fa a les condicions de vida i als atractius que ofereix a qui la visita.

Aquestes referències, que es faran més insistents i entusiastes en els comentaris de la cerimònia de clausura, s'expressen a través de molts diversos ítems, configuren el que podria ésser qualificat com una bona oferta no tan sols turística sinó també per al desenvolupament d'activitats professionals (financeres i industrials).

"Dan: How have you enjoyed Barcelona so far?. It's a picturesque city, isn't it?"

Michael: It's just amazing. The food is incredible, the city is amazing. I'd like to spend a lot of time just looking around the city- it's great to be here". (TVA, Quebec.)

El famós carrer "La Rambla" es converteix en l'eix principal de representació d'aquesta convivencialitat.

La NBC inicià la seva transmissió de la cerimònia inaugural amb unes imatges de "La Rambla" destacant el fet que la seva part central, la més àmplia, està reservada als vianants, mentre que les parts més estretes, les més marginals, estan reservades als cotxes. Exactament al revés del que han de patir molts ciutadans a Estats Units que veuen les seves ciutats travessades per grans autopistes entre les quals és literalment impossible de passejar.

"Son las ocho en punto de esta noche del sábado en Barcelona y lo que están ustedes viendo en esta ceremonia de apertura es un homenaje al paseo más emblemático de Barcelona, Las Ramblas. A través de numerosos personajes vestidos de flor y pájaro, podemos ver Las Ramblas, un bulevar único en el mundo, una calle peatonal donde los transeúntes ocupan la parte central y los automóviles deben conformarse con los estrechos laterales, como si hubiesen sido apartados hacia la acera. Con quioscos de periódicos cada diez o quince metros, y el gran mercado que hace un momento acaban de ver, La Boquería, y a cada veinte o treinta metros los puestos de pájaros y de flores, todo esto es lo que representan las personas que están en la arena del Estadio. Aparecen unas figuras gigantescas de color amarillo, azul y rojo, manipuladas mediante poleas y palancas, que constituyen un homenaje a los paseantes, ya sean nativos o turistas. Las Ramblas forman un permanente calidoscopio de humanidad, con actores callejeros y mimos, donde se dan cita vagabundos y aristócratas. Si tienen la oportunidad de pasar un día o una noche en Barcelona y quieren conocer buena parte de la esencia de la ciudad, no dejen de pasear desde el centro de la ciudad hasta la estatua de Colón situada enfrente del Mediterráneo". (NBC, Estats Units d'Amèrica)

Aquesta capacitat de convivència també fou ressaltada per la televisió russa, Ostankino, els comentaristes de la qual semblaven admirar-se per la llibertat

d'expressió, sense conflictes, que s'expressava en els carrers de Barcelona, no tan sols superpoblats de visitants i representants de la família olímpica, sinó farcits de signes i símbols populars per tot arreu:

"And you know, it's very interesting to watch what's happening in Barcelona, how the settlers of Barcelona are waiting for the Games! The balconies of all the houses are decorated with all kinds of flags and here one can be jealous of the Spanish inventiveness. These are the flag of Catalonia, red in a white stripe, and the flag of Barcelona itself, where the red cross is added to the same tone, and the pictures of the mascot Cobi, put into the colors, the official colors of Catalonia and Barcelona. The whole city is colored, it all is gleaming, glowing, everybody smiles friendly". (Ostankino TV, Rússia.)

Barcelona. síntesi de contrastos

Un altre dels aspectes que semblaren seduir els comentaristes en referir-se a Barcelona fou la condició d'aquesta ciutat d'ésser síntesi de contrastos, en el sentit que hi conviuen factors positius que difícilment poden trobar-se en un mateix lloc i de forma simultània. Barcelona fou interpretada al mateix temps com jove i vella, com històrica i moderna, com una ciutat que viu al carrer, però que al mateix temps és ordenada i capaç d'organitzar grans esdeveniments.

"Lo viejo y lo nuevo se mezclan en Barcelona. Las Ramblas, las famosas Ramblas de Barcelona. Usted se está sumergiendo, sumergiéndose en la capital de Cataluña. Nosotros, que ya estamos aquí desde hace algún tiempo, podemos afirmar que es con nuestro mayor orgullo que Cataluña, Barcelona, realizan estos vigesimoquintos Juegos de la Olimpiada de la Era Moderna". (TV Globo, Brasil.)

"Barcelona aparece como una sociedad que cultiva desde formas de arte clásico (por ejemplo la ópera) hasta formas de arte moderno, que respeta las tradiciones históricas (por ejemplo la monarquía) y la defensa de su identidad (por ejemplo la lengua catalana) ... que utiliza (en la Ceremonia) tanto lo formal como lo informal, la tradición como las influencias exteriores, lo clásico y lo moderno" (Ramiro Arbeláez Ramos, Colòmbia).

"A través de las imágenes visuales, los sonidos, la música, Cataluña y Barcelona aparecían como lugares sofisticados en los cuales la profundidad de las tradiciones convivía cara -a - cara con la estética más moderna" (Eric Rothenbuhler, Estat Unit d'Amèrica)

Aquest contrast també es manifesta en termes geopolítics. Barcelona apareix com una ciutat del nord i com una ciutat del sud, com una ciutat oriental i occidental : "Espanya ha demostrat tenir el millor de l'Est i el millor de l'Oest ... elements nous i elements vells" (Awatef Abd Al-Rahman, Egipte).

Barcelona. ciutat creativa

Barcelona també és una ciutat creativa, que ha estat capaç d'oferir al món grans artistes "renovadors" i "creatius": Gaudí, Miró, Picasso, Dalí, etc.

"Picasso (...) es andaluz pero que vivió muchos años en Barcelona y está considerado Barcelonés, que tiene un admirable museo en Barcelona.

R.Z. - Barcelona, Jean. que es una ciudad admirable.

J.L. - Es una ciudad espléndida, es una ciudad que es ... que da la impresión, incluso al cabo de pocas horas, de una intensidad de vitalidad, de creatividad, creatividad intensa a la vez. La vida está en todas partes, el arte está en todas partes con una sencillez, en la vida común, que es muy, muy impresionante". (TF 1, França.)

Barcelona. una ciutat renovada

Un dels temes més destacats per la premsa internacional durant el període de

preparació olímpica fou el de la renovació urbana experimentada per la ciutat de Barcelona. Hi havia motius per a això, donat que les transformacions urbanístiques experimentades per Barcelona en aquest període havien estat realment excepcionals.

Durant la cerimònia inaugural els comentaristes de la televisió també feren referència a aquestes circumstàncies, encara que ho van fer de forma més sintètica, destacant les obres a les instal·lacions esportives (ARD-Alemanya, EPT-Grècia, 2nd channel-Eslovènia, Rumanian-Romania, Ostankino-Rússia, TV Globo-Brasil, CTV-Canadà, 2nd channel-Egipte, MBC-Corea, TVRI-Indonèsia, i HSV-Austràlia), especialment la renovació de l'Estadi (57%) i la construcció del Palau Sant Jordi, i en general les transformacions urbanes de la ciutat (29%, Rumanian-Romania, Ostankino-Rússia, TV Globo-Brasil, Canal A-Colòmbia, Canal 13-Mèxic, NBC-Estats Units d'Amèrica, CCTV-Xina i TVRI-Indonèsia):

La NBC es va estendre en la descripció i en la valoració d'aquests canvis urbanístics:

"C.: El alcance global de las inversiones efectuadas en relación con los Juegos Olímpicos asciende a casi un billón de pesetas. Se han realizado numerosas construcciones que incluyen carreteras, infraestructuras diversas, transporte público, una nueva terminal de aeropuerto, etc.. Dick, creo que no sólo se trataba de organizar los Juegos y obtener toda la gloria que esto lleva consigo, sino también de que quedase, una vez acabados los Juegos, una Barcelona mejor y más moderna. Por ejemplo, es una ciudad mediterránea que durante décadas no ha hecho apenas uso de su fachada litoral. Ha sido revitalizada y se ha convertido en un paseo hermoso. El transporte público también ha mejorado. Así que la ciudad que quede después de los Juegos, seguro que será mucho mejor. Todo lo contrario que Montreal, por ejemplo, donde los Juegos de 1976 fueron un desastre económico. Aquí los organizadores piensan que obtendrán algunas ganancias.

E.: De hecho, lo que antes fue una zona industrial baldía a lo largo del mar, ha sido transformada en la magnífica área que hoy acoge la Villa Olímpica (...) . Es un proyecto de renovación urbanística que ha costado miles de millones hacerlo realidad, pero cuando acaben los Juegos y todo el mundo vuelva a su país, los barceloneses podrán disfrutar de una nueva ciudad. El resultado es espectacular.

C.: Es posible que al final demos la impresión de ser miembros no oficiales de la Cámara de Comercio, pero yo sé que volveré. Me encantaría volver cuando haya menos trabajo que hacer y poder disfrutar más de la ciudad. ¿No te gustaría?. (NBC, Estats Units d'Amèrica.)

Transformació descrita de forma euforitzant i genèrica per la televisió de Mèxic:

"JRF- ¡Barcelona es una prueba de esta nueva España. Una Barcelona reurbanizada, una Barcelona modernista sin perder su gran arquitectura y su gran calidad de uno de los puertos de Europa, junto con el Puerto de Hamburgo!

JS- Se transformó Barcelona radicalmente en los últimos años, transformación que costó unos 7 mil, 8 mil millones de dólares, ¡pero hoy Barcelona es una ciudad bellísima.!" . (Canal 13, Mèxic.)

Aquesta apreciació positiva, especialment en relació amb els valors de convivencialitat, fou confirmada i àdhuc emfasitzada en la cerimònia de clausura, quan els comentaristes se sentiren lliures de les tensions inicials d'un treball professional complex i de gran responsabilitat, i aleshores d'haver viscut unes setmanes a Barcelona . Aquesta realitat fou descrita de forma molt valorativa per Eric Rothenbuhler :

"La actitud de los comentaristas (en la ceremonia inaugural) parecía más bien ser la de aquel que observa distanciadamente y comenta, pero la mayor excitación aun estaba por venir . Por el contrario, y por contraste, durante la transmisión de la Ceremonia de Clausura los comentaristas

parecían ellos mismos haber quedado cautivados , y sentirse implicados en el festival que se desarrollaba. (Eric Rothenbuhler, Estat Units d'Amèrica)

Aquest mateix punt de vista fou expressat pel New York Times l'endemà de finalitzar els Jocs: *"Barcelona ganó los Juegos , la gente de Cataluña ganó los Juegos ... cada día sabíamos que algo pasaba en las Ramblas . Alguien cocinaba calamares, alguien descorchaba una botella de cava , alguien cantaba , la gente bailaba la sardana , la dulce danza popular de Cataluña . Nosotros podíamos sentirlo, nosotros podíamos verlo"* ⁵.

"El tono de la ceremonia de clausura fue incuestionablemente (up-beat) entusiasta . El entusiasmo de los comentaristas por lo que había sucedido en Barcelona era el reflejo de la impresión general de que los juegos habían sido un éxito tanto a nivel nacional como a nivel internacional". (Shugakuin Sakyo-Ku, Japó)

D.-L'interès internacional pels aspectes locals de la cultura de la seu

En apartats anteriors de la nostra anàlisi de la cobertura televisiva dels Jocs Olímpics, -audiències, valoració d'esports- ja hem posat de manifest que l'interès pels aspectes més generals i universals conviu amb l'interès pels aspectes més locals o particulars.

Aquesta circumstància, que per altra banda creiem que és molt representativa de la cultura moderna, també es manifesta en relació amb l'interès demostrat per les emissores de televisió internacionals als actes més propis de la cultura catalana desenvolupats durant les cerimònies olímpiques.

L'atenció prestada per la majoria de televisions internacionals als aspectes més locals dels distints actes i representacions folklòriques de la cerimònia inaugural confirma la doble condició "local" - "global" de la cobertura que fan els mitjans de comunicació dels Jocs Olímpics.

Així , per exemple, destaca l'èmfasi dels comentaristes a qualificar l'origen "català", "canari" , "madrileny", "andalús", etc. dels diferents cantants i actors que participen a la cerimònia, i com aquest fet resulta ser perfectament compatible amb l'èmfasi al caràcter internacional d'aquestes mateixes figures. La cantant d'òpera Montserrat Caballé, per exemple, és tantes vegades "catalana" com "universal", i la seva imatge suporta perfectament aquesta ambigüitat ("catalanitat" i "internacionalitat"), de la mateixa forma que el director d'orquestra Sakamoto desvetlla l'interès de moltes televisions del món precisament per la seva condició de japonès, afincat a Nova York ... i compositor de música de pel·lícules famoses.

El mateix pot dir-se de la identificació del folklore més pròpiament espanyol a la cerimònia, de l'actuació flamenca de Cristina Hoyos, que és interpretat com a pertanyent a Andalusia (46%)

Tota la cerimònia, en el seu conjunt, estructura el seu discurs en aquest joc doble i subtil de "mundialització" i "localització" dels seus referents.

⁵.-Georges Vecsey, New York Times, 10 d'agost, 1992.

Identificació de la "catalanitat" d'alguns episodis de la cerimònia inaugural

La sardana (folklore català)	75%
Els Castellers (folklore o llarga tradició catalana)	79 %
La llengua catalana (pròpia de Catalunya)	67%
Montserrat Caballé (catalana/Barcelonesa)	29%
Mencions explícites a Jordi Pujol (President Generalitat)	63%

Tan sols el 21% de les televisions analitzades, incloses Canal Olímpic-Catalunya, TVE-Espanya, Canal A-Colòmbia, i 2nd Channel-Egipte, eviten mencionar o ignoren l'origen català de la sardana. SBC 12-Singapur i Rumanian-Romania incorporen la sardana al folklore espanyol. Tota la resta de televisions analitzades mencionen explícitament el seu caràcter "català" .

En alguns casos, fins i tot s'arriba a interpretar el valor polític d'aquesta identificació :

"Esta sardana estaba prohibida durante la dictadura de Franco . Se convirtió, como la lengua, en símbolo de la autonomía catalana". (ARD, Alemanya)

"La sardana representa la singularidad regional de Catalunya. El forastero puede unirse al grupo si lo desea. El círculo se abrirá para dejarle entrar pero sólo si él baila al mismo ritmo. Los catalanes aceptan influencias exteriores siempre y cuando no desestabilicen su propia base cultural". (NBC, Estats Units d'Amèrica.)

Aquesta referència cultural és més àmplia que la referència política. Així per exemple, el número de referències explícites al President del Govern Català (Jordi Pujol, President de la Generalitat) és del 63%, inferior a les mencions a la catalanitat de la sardana (75%) o de les torres humanes (79%), però similar a les mencions al president del govern Espanyol (Felipe González), 67%

Per altra banda el segon gran episodi del folklore català representat a la cerimònia inaugural, el de "les torres humanes" ("Els castellers"), rep un tracte similar al de les sardanes pel que fa al seu origen "català", aquesta vegada amb les úniques excepcions de Catalunya (televisió que introdueix un tall per a la publicitat), Colòmbia, Egipte, Corea i Singapur.

Aquesta referència a l'origen "català" de la tradició de les "torres humanes" té una major significació davant el fet que els organitzadors van preveure la construcció de 12 castells en representació dels 12 Estats de la Comunitat Europea, fet que determinà que un 50% de televisions (amb les excepcions d'Alemanya, Gran Bretanya, Rússia, Colòmbia, Mèxic, Canadà, Egipte, Sudàfrica, Xina, Indonèsia, Austràlia) feren referència explícita a la Comunitat Europea en aquest mateix passatge.

" (...) this dance is often performed in open spaces in the cities around Catalonia. (...). And if we are seeing on the television screen these dancers do not include only young people but also those who are not young any more. Older people are also participating. Because indeed this dance is owned by all Catalonians". (TVRI, Indonèsia.)

La "participació" i "la identitat", contràriament a moltes de les pràctiques de la nostra cultura, tingué un significat i presència importants en la transmissió de la cerimònia inaugural dels Jocs Olímpics de 1992 a Barcelona.

III.-La imatge d'Europa en les cerimònies olímpiques de Barcelona'92

Les imatges analitzades fins aquí -Barcelona, Catalunya, Espanya- han de ser completades amb una referència a la imatge d'Europa en els Jocs Olímpics de Barcelona i especialment en les seves cerimònies d'inauguració i de clausura.

Per a aquesta interpretació hem de tenir en compte els factors diversos següents:

- a. La imatge d'Europa ve a ser el resultat d'una estratègia de comunicació, amb diversos camps (semiòtics) d'aplicació, des de les campanyes de premsa i de relacions públiques, fins a la intervenció en el disseny de les representacions escèniques i protocolàries de les cerimònies olímpiques. Tot això de forma articulada amb els Jocs Olímpics d'hivern celebrats el mateix any a Albertville (França).
- b. La imatge d'Europa projectada en els Jocs fou un reflex fidel dels límits i condicions en què es desenvolupa en l'actualitat la imatge de la Comunitat Europea ⁶. En els Jocs, per exemple, també es feren prominents els objectius tecnològics i econòmics de la Comunitat, destacant la campanya de promoció del seu programa de televisió d'Alta Definició (HDTV).
- c. La imatge d'Europa que es projectà a Barcelona hagué d'enfrontar-se amb la dificultat de resoldre una possible confusió entre la idea d'Europa com globalitat, i la idea d'Unió Europea, com entitat econòmica i entitat política de 12 estats europeus. La idea de cultura europea desborda, a més, els límits de l'actual "Europa dels 12". Aquesta delimitació insuficient no només va poder determinar la insatisfacció entre els països europeus no comunitaris, sinó que plantejà un problema d'adequació entre la identitat política europea (Unió Europea) i la seva identitat cultural.
- d.- La imatge de la Unió Europea trobà unes dificultats especials en el marc dels Jocs Olímpics, dominats per la centralitat que les "nacions-estat" tenen en la construcció de les mitologies de representació esportiva i de representació protocolària -Comitès Olímpics Nacionals- pròpia del Moviment Olímpic. De fet la "Unió Europea" no va actuar en els Jocs Olímpics com una nació entre nacions, ni desfilà com a tal en la parada dels atletes.
- e. - Finalment també hem de tenir en compte que aquesta imatge es projectà en un moment de grans canvis històrics, amb dificultats de consolidació del procés dels propis "12" (Tractat de Maastrich), amb expectatives no resoltes d'ampliació de la Unió (Àustria, Suècia, etc.) i davant el trencament de la divisió històrica entre Est i Oest, amb la corresponent obertura de noves relacions europees.

En aquestes condicions la idea d'Europa es mogué sota el risc de semblar davant la resta de comunitats internacionals com una "comunitat competitiva", com "un mercat" o encara com una identitat política indefinida i incompleta.

⁶-European Parliament (1993), Reflection on Informations and Communication OPolicy of the European Community, R.P. 1051/ 93, Brussels.

L'aspecte positiu d'aquesta indefinició, la idea de comunitat de futur, de suma d'esforços i cooperació, on podria trobar-se el seu màxim exponent promocional i d'imatge, no trobà finalment el seu millor lloc en la complexa estratègia d'imatges geopolítiques de Barcelona'92

En canvi, com a substitució de la idea de "cultura europea", emergí un valor incontestat i potent en les estratègies promocionals de Barcelona '92 : la idea de "mediterraneïtat", que operà com un valor referencial internacional, mes enllà de la competitivitat, interpretat com valor cultural de signe positiu: històric, renovat i creatiu. De fet fins un 42% de les televisions estudiades (TVE-Espanya, Canal Olímpic-Catalunya, ARD-Alemanya, EPT-Grècia, 2nd Channel-Eslovènia, TeleRebelde- Cuba, CTV-Canadà, MBC-Corea, NHK-Corea, CCTV-Xina i TVRI-Indonèsia) identifiquen Catalunya com un "país mediterrà", mentre que no trobem cap referència que de forma explícita identifiqui Catalunya com "un país Europeu". El "Mediterrà", a diferència "d'Europa" apareix com un concepte no polític i no institucional, més fàcil d'identificar amb la identitat catalana, que amb el concepte "d'Europa".

"Un ramo de flores de olores alegres, palpitantes y mediterráneas es la primera imagen de bienvenida que Barcelona ofrece al mundo", (Cerimònia Inaugural, Guia per a periodistes).

A.-La idea d'Europa en els guions oficials de les cerimònies d'inauguració i de clausura

La Comunitat Europea, a la qual pertany Espanya, havia quedat al marge d'un dels grans símbols i rituals dels Jocs Olímpics: el recorregut de la torxa. La torxa olímpica havia arribat a Catalunya procedent d'Olímpia (Grècia) per mar fins a l'antiga colònia grega d'Empúries. S'inicià aleshores un llarg recorregut per les principals capitals d'Espanya i per les ciutats de Catalunya. Aquest recorregut tenia com a objectiu estratègic estendre i ampliar, mes enllà de la ciutat de Barcelona, el sentiment de participació. Però la torxa no visità les capitals europees.

Les coses foren diferents amb les cerimònies d'inauguració i de clausura on la Comunitat Europea sí que va tenir un protagonisme i una participació en la negociació del seu contingut, en la inclusió d'uns episodis expressament proposats per a la representació d'Europa i de la Comunitat Europea.

El resultat fou la construcció d'una imatge complexa del conjunt "Barcelona-Catalunya-Espanya-Europa" i la seva projecció en el gran aparador promocional de cultura i d'identitat que constitueixen les cerimònies olímpiques

També aquí hem d'analitzar el que hem anomenat "dos nivells de comunicació": en primer lloc, quins foren els continguts proposats pels organitzadors per a representar Europa en les cerimònies, i en segon lloc, quins foren els comentaris produïts pels locutors de les televisions internacionals arran d'aquests arguments i de les seves imatges.

Europa en la cerimònia de clausura

Els referents europeus en el guió de la cerimònia inaugural -que analitzem amb major detall a continuació- es trobaren en la tercera part, titulada "Música i Europa".

Les referències a Europa en la cerimònia de clausura es limitaren a una presència -no molt destacada- de la seva bandera, resultat d'una negociació complexa.

Per a la cerimònia de clausura s'instal·laren a l'Estadi 5 màstils, en el centre se situaren -ja enarborades- les banderes d'Espanya (en el centre) i les de Barcelona i Catalunya. S'iniciava així, amb dos màstils buits, la desfilada de les banderes de tots els països pel centre de l'Estadi. Encapçalaven aquesta desfilada 5 banderes, de dreta a esquerra, les banderes de Barcelona, Catalunya, Espanya, Comunitat Europea i Olímpica. Sonava en l'estadi "l'himne a l'alegria". Tancava la desfilada la bandera Espanyola, que desfilant sola, creuava tot l'Estadi en situació prominent per a ser captada per les càmeres de televisió. Reunides totes les banderes en l'escenari arribà el moment d'hissar amb tota solemnitat en el grup dels 5 màstils i als acords dels himnes nacionals corresponents, les banderes de Grècia i d'Estats Units en commemoració de la primera (Atenes, 1896) i la pròxima Olimpíada de l'època moderna (Atlanta, 1996).

La bandera de la Comunitat Europea, únic símbol europeu de la cerimònia de clausura va rebre, doncs, un tracte protocolari "ascendent" (de dreta a esquerra), en relació amb les de Barcelona, Catalunya i Espanya, però també podem dir que va rebre un tracte escènic menor del que s'atorgà a la bandera de Barcelona o a la bandera de Catalunya.

Tota la resta de la festa de clausura es va concebre i fou qualificada pel guió oficial més com a "mediterrani" que com a específicament europeu.

Europa en la cerimònia d'inauguració

A diferència de la cerimònia de clausura, la cerimònia inaugural havia reservat uns segments o episodis per a representar la identitat europea. Aquests episodis es trobaven en la tercera part, sota el títol de Música i Europa, que constava de tres segments :

<u>Episodi</u>	<u>Durada</u>
Torres humanes (Els Castellers):	6 minuts
Opera:	13,30 minuts
Himne d'Europa: "himne a l'alegria" :	3 minuts

L'últim d'aquests segments s'acabava amb un gran castell de focs artificials, que remarcava la interpretació de "l'himne a la alegria"

Com a introducció de la guia per a periodistes de la cerimònia inaugural ja es feien algunes referències indirectes a Europa: "*España es la puerta sur-oeste de Europa*", "*Barcelona es una gran ciudad Europea*". La mencionada guia definia la Comunitat Europea com : "*Doce países componen hoy la Europa Comunitaria, un territorio en el que conviven 348 millones de personas que hablan, al menos, nueve idiomas diferentes. Unidos por una bandera azul con 12 estrellas doradas, los países de la Comunidad Europea comparten el objetivo de la política económica y se encaminan hacia una unión política . La comunidad europea es hoy el mayor mercado del mundo y la cuna de las libertades y las democracias que reflejan la riqueza de su pluralidad cultural. Forman la CE : Alemania, Bélgica, Dinamarca, España, Francia, Grecia,*

Holanda, Irlanda, Itàlia, Luxemburgo, Portugal y Reino Unido" (Cerimònia Inaugural . Guia per a periodistes).

Després de la nostra anàlisi de contingut podem afirmar que les referències a Europa, encara que foren generals, no arriben a assolir -en cap dels tres segments- el protagonisme i la centralitat que sí que va obtenir, per exemple, el referent "Catalunya", en la representació de "les sardanes" o en els propis "castellers" el protagonisme dels quals compartí Europa amb Catalunya.

Mencions a Europa en les transmissions de la cerimònia inaugural

Mencionen Europa i la Comunitat Europea	58%
Mencionen Europa però no la Comunitat Europea	13%
No mencionen mai Europa (Alemanya, Xina, Egipte, Rússia)	16'6 %

Episodis o segments on es menciona Europa

Mencionen Europa en el segment de "Els Castellers"	71%
Mencionen Europa en el segment del "Himne a l'alegria"	25 %
Mencionen Europa en el segment de l'Opera	4 %
Mencionen Europa en el segment de les "Top Models"	4 %
Mencionen Europa en el segment de l'entrada de la torxa	4 %

Aquesta moderada atenció pel fet europeu té una doble explicació. La primera pot trobar-se en l'estructura de la narració de la cerimònia, que no aconsegueix situar el fet europeu en el centre del seu discurs, i la segona en la major atenció de les televisions internacionals pels aspectes més locals de la narració i del context en què aquesta es desenvolupa.

Així, per exemple, en el segment de "Els castellers" les referències a Europa no sorgeixen directament de la narrativa del que es representa (actuació pertanyent al folklore popular català), sinó que sorgeixen de referències indirectes: "12 torres humanes" que representen els "12 països de la Comunitat Europea". S'utilitzaven així dos símbols d'identificació: el folklore català (referent cultural) i el seu homenatge a Europa (referent simbòlic arbitrari).

La forma com es construeixen les torres humanes, resultat de l'esforç i de la solidaritat serveix als guionistes per fer un símil amb els problemes actuals de la construcció d'Europa: *"la fuerza unitaria y la solidaridad se convierten en el símbolo de la construcción de Europa comunitaria"* (Cerimònia Inaugural, Guia per a periodistes). Però, com veurem, aquesta interpretació només fou recollida per un nombre molt limitat de televisions internacionals .

El segon segment europeu de la cerimònia inaugural en importància fou el dedicat a "l'himne a l'alegria". Com veurem, són majoria les televisions que mencionen el referent Europa durant els seus comentaris a aquest segment, encara que també es cert que ho fan de forma molt descriptiva i com un comentari de passada a altres aspectes de l'espectacle que s'està desenvolupant.

Finalment el segment dedicat a l'òpera, 13,30 minuts força llargs on per cert només actuen cantants espanyols, no aconsegueix evocar la idea d'Europa, malgrat les indicacions oficials: *"La música que Europa creó para el universo", "Un claro exponente de la cultura europea"*, (Cerimònia Inaugural, Guia per a periodistes). El segment de l'òpera més aviat evoca la idea "d'art culte" que es barreja amb l'esport en la cerimònia inaugural, i que actua més com un signe de prestigi per als organitzadors -catalans i espanyols- que com un signe d'identificació d'Europa i de la seva cultura. Les úniques televisions, entre les analitzades, que van esmentar el significat europeu de l'òpera van ser Televisió Espanyola (TVE) i Tele-Rebelde de Cuba.

B.-L."himne a l'alegria". Les bengales de la confusió

El guió de la cerimònia havia previst per a aquest segment un final de festa important amb la participació dels espectadors que il·luminarien les seves pròpies bengales formant les estrelles d'Europa sobre una gran cobertura blava en què es convertiria la grada de l'estadi (*"En el cielo del Estadio se iluminan las estrellas de Europa"*, Guia Oficial de la cerimònia inaugural).

Al marge de les instruccions rebudes, els espectadors començaren a il·luminar les seves bengales quan entrà a l'estadi la torxa olímpica.

Algunes televisions (Canal Olímpic-Catalunya, NBC-Estats Units d'Amèrica, TF1-França, i Canal 13-Mèxic) palesaren aquest fet en els seus comentaris.

"Las lanternas azules forman una alfombra total y absoluta, parece que los espectadores se hayan cubierto con una tela azul, y destacando sobre ella doce estrellas de color amarillo que simbolizan a los otros tantos países de la Comunidad Europea, de la patria europea". (Canal Olímpic, Catalunya.)

Fent ús de les mateixes (bengales) des d'aquest moment fins a la fi de la cerimònia, bellugant-les a destemps, llançant-les de forma festiva als atletes presents en el centre de l'estadi, en definitiva desvirtuant la força visual prevista per a aquest segment i, no cal dir-ho, perdent la referència a Europa prevista amb aquesta participació dels espectadors.

Davant aquest comportament inesperat del públic la Radio Televisió Olímpica no canvià el seu programa, ni va donar imatges del fet insòlit i no previst. Només la televisió francesa (TF1) i la brasilera (TV Globo) utilitzaren alguna de les seves càmeres per mostrar aquest comportament espontani dels espectadors.

Algunes televisions -Espanya (TVE) i Alemanya (ARD)- explicaren el contingut d'aquesta escena i narraren aquesta circumstància:

"12 estrellas de color amarillo que simbolizan los otros tantos países de la Comunidad Europea, de la patria Europea" (...). Estamos llegando al final (...) como decíamos no se podrá ver el efecto de estas estrellas, y de las luces amarillas y azules porque de hecho la gente, por su propia cuenta, ha decidido tirar las luces a los deportistas que se encuentran en medio del Estadio". (Canal Olímpic, Catalunya).

"¡Ei, aquí nos vuelan las lanternas por la cabeza!"(ARD, Alemanya)

El Canal 13 de Mèxic descriu el fenomen lluminós i el seu significat europeu, però no la circumstància de la "transgressió" per part dels espectadors:

"Mientras tanto el Estadio Olímpico ha tomado un color azul ... cada espectador sostiene un pequeño tubo de plástico flexible y lo partirá como si se tratara de un palo y en el interior del tubo se mezclaran los líquidos produciéndose, según su ubicación de los espectadores, un estallido de luces fluorescentes azules o amarillas (...) Estas bengalas forman un gigantesco mosaico de luces, las doce estrellas doradas sobre fondo azul de la bandera europea. Hoy Barcelona se ha convertido en la europeización con estos Juegos Olímpicos y con esta inauguración. Un homenaje a estos doce participantes del mercado común europeo". (Canal 13, Mèxic).

Altres televisions, com la NBC i la TF1 es limiten a descriure l'essencial del contingut proposat per a aquesta escena:

"El Estadio se ha llenado de lucecitas azules en representación de la CE. La bandera es azul con 12 estrellas", (NBC, Estats Units).

Y el público agita unas pequeñas lámparas azules y amarillas que forman estrellas si nos fijamos bien en las tribunas, las estrellas de Europa, (TF1, França).

En general les referències a Europa en aquest segment- que es produeix en el context d'eufòria del final de la cerimònia- són de caràcter descriptiu o simplement enunciatiu. De fet les referències a la Comunitat Europea són tan freqüents com les referències a l'edat i al nom del nen encarregat de cantar aquest himne:

"La cerimònia d'inauguració arriba a la seva fi, senyores i senyors, ens acomiadem amb "l'himne a l'alegria" de la novena simfonia de Beethoven, cantat per Eliazar Colomer, un jove espanyol de 13 anys", (ARD, Alemanya).

"Colomer, un niño de 13 años, comienza a entonar desde la Puerta de Maraton el "himno de la alegría", (TVE, Espanya).

"La ceremonia de apertura de los XXV Juegos Olímpicos va llegando al clímax. Aunque no fue escrito por Beethoven, su "himno a la alegría" fue incorporado a su famosa Novena Sinfonía y es el que va a ser interpretado por una única voz, la de un muchacho", (NBC, Estats Units d'Amèrica)

"Y es el "himno a la alegría que será interpretado ahora. Es un joven cantante de 13 años, Eliazar Colomer", (TF1, França).

"Empieza a sonar el "himno a la alegría". Lo estamos escuchando en la voz de Llätzer Colomer, de trece años, que es el niño que interpreta este "himno europeo", (Canal Olímpic, Catalunya).

"Y ahora escuchamos la música del "himno a la alegría" a medida que se encienden las luces de las estrellas de Europa", (HSV, Austràlia).

"The stars fade away for a moment and a small Barcelona boy, only thirteen, stands in the spotlight, alone, to lead the singing of the European Community Hymn - "Ode to Joy". (BBC, Gran Bretanya).

Altres televisions, com la Bandeirantes i la Tv Globo, fan referència a "l'himne a l'alegria" però no a la seva vinculació amb Europa.

"Ese niño de trece años está interpretando el "himno a la alegría . Es de Beethoven". (TV Bandeirantes, Brasil).

" Y ahí está el "himno a la alegría", cantado por Llätzer Colomer, de trece años y que interpreta el "himno de la alegría".(Tv Globo, Brasil).

Diverses televisions - CTV de Canadà NHK del Japó, Rumanian TV de Romania, Ostankino de Rússia, Canal 13 de Mèxic, i sobretot ET 1 de Grècia- amplien la seva menció a Europa i al seu himne amb referències als valors

d'universalitat, unitat i solidaritat, etc. , més d'acord amb l'esperit olímpic i definits com *"los buenos deseos de Europa en favor de la fraternidad universal"*, (Guia Oficial de la cerimònia inaugural).

"Some of the greatest music in the world- and now, the conclusion. Beethoven's Ode to Joy, the anthem chosen by the European Community because of a feeling in this music- the universal spirit and the joy of solidarity among peoples. From Ludwig von Beethoven's 9th symphony". (CTV, Canadà)

Per als comentaristes del Japó l'himne europeu evoca a més la unificació Alemanya:

"Un niño empezó a cantar el ""himno a la Alegría"". El niño se llama Eleazar Colomer, de 13 años. El "himno a la alegría" es de la 9a Sinfonía de Beethoveen y se ha convertido en la canción de la Europa Comunitaria (...). Si exactamente, es la canción de la Europa Comunitaria y la del momento en la que las dos Alemanias se unificaron". (NHK, Japó)

Per a Rússia i per a Romania l'himne té més connotacions humanitàries i emocionals que europees:

"What's happening in the Olympic stadium now is very symbolic. The Ode to Joy is being performed by a 13-year-old boy, Iosar Koloner, and he is accompanied by the distinguished performers and by so doing showing a respect for the work of those who have created this festival for us. How they must have waited and believed that after all it would take place. And you know, even the princess of Spain could not hold her tears when she was watching her own son, in whom all of Spain was embodied while he sang. How proud must she have felt at that moment!

(...)

Here they are - the Olympic Games! The celebration, that unites all of humanity has finally begun". (Ostankino, Rússia)

("A 13 years old child Eleazar Colomer is now performing the "Ode to Joy". It is the anthem of the European Community. The 9th symphony by Ludwig van Beethoven was chosen for its universal character, for the message of solidarity among peoples which Schiller's lyrics carries". ((Rumanian Tv, Romania)

Per a Mèxic, "l'himne d'Europa" és l'himne del món":

"Y ahora señoras y señores el Himno de Europa, el "himno a la alegría", el himno del mundo . Un pequeño, Eleazar Colomer de 13 años, interpretará el "himno a la alegría". (Canal 13, Mèxic)

Finalment, per a la televisió grega, la que va posar més èmfasi en les referències a Europa, "l'himne a l'alegria" fou motiu per evocar la importància de la unitat europea i la necessitat d'esforçar-se per a assolir aquest objectiu.

"And this is the ode to joy, the European anthem sang by a boy 13 years old. (...). This year's Olympic Games coincide with a historic event for Europe. Beginning with the first day of 1993 all economic barriers will be removed between the member countries of the European Economic Community.

The Olympic Games and the Expo'92 both of which are being held here in Seville, carry a message, important for all Europeans: Unite. Lets unite, therefore lets become one.

Quite a spectacle. Ladies and gentlemen welcome to the XXV Olympiad. Welcome to the Olympic Games. ERT will broadcast this extravaganza. Lets hope to a good start. Take a look at what is going on in the Olympic Stadium. Montjuic vibrates with excitement". (ERT, Grècia)

C.-Torres humanes ("els castellers"). Folklore català per a un homenatge a Europa

Ja hem dit que el segment que incità més evocacions a Europa fou el segment de "Els castellers" en el qual, seguint la tradició catalana, un grup de persones de diversos edats construeixen una torre humana, en aquest cas s'aixecaren 12 torres en representació dels 12 estats de la Comunitat Europea.

L'anàlisi dels comentaris de les televisions internacionals a aquest segment ens permet d'identificar fins a 4 posicions envers Europa i la comunitat europea:

- a- Televisions que no mencionen Europa i que centren tota la seva atenció en els aspectes catalans o propis de la representació folklòrica de "Els castellers".
- b- Televisions que mencionen en alguna ocasió Europa, però que centren principalment la seva atenció en els aspectes catalans de l'episodi.
- c- Televisions que mencionen (valoren) tant els aspectes relacionats amb el folklore català com l'evocació europea d'aquest segment.
- d- Televisions que mencionen exclusivament o prioritàriament Europa durant el segment de "Els castellers".

Des del punt de vista de l'atenció visual pot dir-se que la majoria de televisions (75%) respecten íntegrament aquest segment sense introduir talls publicitaris o d'altre gènere. A part de la NBC que ofereix les seves pròpies imatges de pràcticament tots els segments, la televisió japonesa va oferir les seves pròpies imatges de la construcció de les torres tractant d'oferir el millor detall i dramatisme.

Unicament 5 televisions - Bandeirantes de Brasil, CTV de Canadà, TVA del Quebec, Canal Olímpic de Catalunya, SABC de Sudàfrica i Canal 13 de Colòmbia introdueixen talls en les imatges televisives d'aquests segments encara que aprofitin posteriorment alguns fragments d'aquestes escenes per a comentar el seu significat.

Especialment significatiu de la falta de coordinació entre el desenvolupament de la cerimònia i el guió televisiu de la mateixa constitueix el fet que la televisió analitzada que eliminà el seu segment més llarg de l'episodi de "Els castellers" , per a emetre publicitat, fou, precisament, la televisió de Catalunya.

a- Televisions que no mencionen Europa i que centren tota la seva atenció en els aspectes catalans o propis de la representació folklòrica de "Els castellers".

Entre les televisions que no fan cap menció a Europa durant aquest episodi destaquen les d'Alemanya, Austràlia, Rússia, Canadà, Colòmbia, Xina i Egipte . D'aquestes, les televisions d'Alemanya, Xina, Egipte i Rússia tampoc fan cap altra menció a Europa en altres episodis de la cerimònia, que no s'ha d'interpretar directament com desinterès de l'opinió pública corresponent, sinó pròpiament com desinterès del narrador de la cerimònia.

Aquestes televisions comenten des de l'únic prisma de la cultura catalana les escenes de "Els castellers":

"Una tradición catalana que recuerda la fiesta de la cosecha, la gente celebraba mucho..., que naturalmente son una expresión de solidaridad y comunión en esta región autónoma". (ARD Alemania.)

"Los catalanes luciéndose". (RCN, Colòmbia).

b- Televisions que mencionen Europa en alguna ocasió , però que centren l'atenció principalment en els aspectes catalans de l'episodi.

Aquest és, sens dubte el cas més repetit -Cuba, Eslovènia, Singapur, Estats Units, Mèxic, Gran Bretanya, Eurosport i Romania - cosa que fa palès el caràcter tangencial de la referència a Europa o a la cultura europea en aquest episodi.

A Cuba, per exemple, se segueix el guió de la cerimònia i es mencionen els temes clau proposats: les 12 torres representen els 12 estats de la Comunitat Europea, la construcció de la torre és un símbol de la construcció d'Europa i l'òpera representa la cultura Europea:

"La tradición catalana de los castellers. Las torres humanas es un espectáculo único en el mundo en el que vencen el esfuerzo y la unión de la voluntad de los hombres (...). Se escuchan la graellas , instrumento popular catalán, las Aproximándose el arriesgado y emocionante momento (...), las torres humanas parecen tocar el cielo (...) la construcción de Europa. Con gran agilidad, como todos podemos observar, hombres y mujeres suben unos por los otros hasta alcanzar alturas vertiginosas. Mientras unos suben, otros aguantan la torre desde el suelo. Es una tradición viva que se reproduce los días de fiesta en la plazas de los pueblos de la Cataluña actual. Aquí están construyendo 12 torres que simbolizan los 12 países de la Comunidad Europea. Las torres suelen alcanzar una altura máxima de seis o siete pisos. La victoria de la precisión que alcanza cada grupo o colla de castellers. Es un esfuerzo en el que cada milímetro cada gramo de peso abrirán las puertas para que la torre humana se eleve o se derrumbe. El triunfo final se consigue en el equilibrio (...)con la inteligencia (...). Seis de los mejores cantantes de ópera del mundo ofrecerán un recital único para la historia. 17 emotivas arias de ópera, la música que Europa creó para el universo, protagonizan este encuentro internacional. Con la Aida de Giussepe Verdi cantada al final del recital por todos los concertistas la gran música europea rinde homenaje a todos los atletas que participan en los Juegos". (TeleRebelde, Cuba)

Altres televisions, com les d'Eslovènia i Rússia semblen més interessades en la pròpia estructura i contingut de la representació "castellera" que en Europa :

"These are before mentioned Castelles, all together 2,177. These are young men, who climb on top of each other to build a human pyramid of various stories, or as the called them in Catalonia, Castellers. 16 teams will build twelve human pyramids, each will represent a country in the European community. The tradition of building castellers in Catalonia goes back to 18 th century, but you can find a similar version all around the Mediterranean. On the top of the pyramid is usually the youngest member, six to seven year old boy. The raising of the castelles is a accompanied by the original music. Made out of drums and instruments named grallas. It is a special type of wind instrument. Look at this little boy, he made it with a little bit of excitement and a little bit of fear. As you can see these guys are real acrobats. For this segment they have been practicing for over 2 years, despite their over 100 year tradition". (2nd Channel, Eslovènia)

"And the most important - the last touch in this pyramid will be made by its youngest participant. How can one not appléud the courage, boldness and masterful skill of this young athlete who is trying to reach the highest point and fix himself there by lifting up his hand. (...) But look this boy is about seven years old, no more! . Everything took place. And the height of this pyramid is probably about 10 meters, moreover we officially announce that all these guys work without any safety devices.

How many hands are stretched out at the bottom, ready to ensure the safety and to give confidence. And you know, I want to tell you this seemingly small detail--literally a minute before the beginning of the opening the voice of one of the organizers rang out in the headphones of all the journalists: " Guys! I wish all of you luck!" And how much to the point was his wish!, how it inspired many, showed the worry and care without which any celebration is impossible. And now

we say good luck to all the participants of the Games and to the Olympic Games as a whole. We want this unique festival, that has lasted on our planet for almost 100 years not to end, ever, but become more wonderful and bring joy to all of us. (Ostankimo, Rússia)

Al Japó els comentaristes també demostren més interès pels aspectes folklòrics de la formació de les torres que per la seva simbologia europea, que mencionen de forma molt marginal:

"Lo que nos comentó Huerga (uno de los organizadores) fue que había tenido en cuenta las 12 estrellas de la bandera de Europa Comunitaria. Según el Sr. Huerga significa solidaridad. Además los adultos intentan hacer subir a lo alto, o hasta el cielo a los jóvenes o a los niños apoyándoles. Esto es la identidad de Cataluña que abarca el espíritu de superación mas la solidaridad". (NHK, Japó)

Altres televisions semblen centrar principalment la seva atenció en l'origen català de la representació. Aquest és el cas de les televisions de Singapur, Estats Units, Mèxic o Gran Bretanya que descriuen l'episodi amb formes narratives diferents, però sempre centrant la seva atenció en l'origen català de l'episodi:

"Y ahora una pieza incomparable de la cultura catalana, los "castellers" una comunidad activa que parece ser se creó hace varios siglos, con campesinos que intentaban encaramarse para aproximarse a Dios y persuadir a las plantas a que crezcan más.

La "pinya" forma una base humana y luego una pirámide humana formará no solamente una, sino doce torres. Es la reunión más grande de "castellers" en la historia de España. Me sudan las manos. No sé, si alguna vez un punto débil rompe la cadena, entonces ya está! (...). El número doce simboliza los doce países de Europa que conforman la unidad Europea. Creo que esto no está en el guión, pero estamos muy contentos de verlo de todas maneras". (SBC 12, Singapur).

"Dick, veamos qué es lo que tenemos preparado (risas). No creo que muchos de nuestros telespectadores hayan visto alguna vez algo parecido. Los "castellers", palabra catalana que quiere decir "levantadores de castillos". Son un símbolo de Cataluña. Su origen hay que buscarlo en Valencia, hacia el sur. Van a levantar doce castillos humanos que representarán el número de países que forma la Comunidad Europea. Cada pueblo o ciudad cuenta con sus collas o grupos de "castellers" formados por hombres, mujeres y niños y hay una gran rivalidad entre todos ellos. Nos han dicho que en los concursos de "castellers" la torre puede llegar hasta los nueve pisos humanos. Esta noche serán de seis pisos. ¿Pueden imaginarse tres pisos más de los que vamos a ver? La base está compuesta por sesenta o setenta personas que con sus manos sujetan la torre. Luego, en grupos de cinco, cuatro o tres, van encaramándose unos sobre otros hasta coronar la torre humana. El uniforme más común se compone de camisa roja, fajín negro y pantalones blancos. Es una de esas situaciones que se hacen confiar en los demás a la fuerza (risas). El clímax llega cuando el "casteller" más joven, de once años o menor, escala la torre hasta llegar a lo más alto para coronarla haciendo una señal temblorosa con su brazo, indicando así que la construcción del castillo ha finalizado". (NBC, Estats Units).

"Ahora entramos verdaderamente en ..., reencontramos la Cataluña profunda. Vamos a ver algo muy bello y extremadamente catalan, los "castells", las torres humanas. Los "castells". es verdad, es muy impresionante. Muchos de ustedes van a descubrir lo que son; es asombroso sólo se hace aquí, y son auténticas torres humanas que se van a formar alrededor del estadio () Y aquí están, los "castellers" (...) el sonido de las grallas, y van a ver que llegan muy alto (...) y les puedo asegurar que todos los atletas que se encuentran en el centro del estadio se han girado todos hacia estos "castells" (...) hay 12, simbolizando los 12 países de Europa; es Europa que se está construyendo, no sin riesgos, (TF1, França)

En els països més llunyans a Europa i a la seva cultura aquestes referències al folklore s'amplien amb interpretacions nascudes de les cultures diferents dels comentaristes. Aquest és el cas d'Indonèsia els locutors de la qual, d'alguna

forma, reinterpreten i enriqueixen el significat original de les actuacions de "Els castellers".

"And viewers, the next attraction is called human pyramid, namely a human pyramid which is ... Catalanian society. Well we are seeing how they build the tall formation, from large to smaller and finally only one person on the top. And this pyramid is being built by 2,174 boys and girls divided into several ... or 12 groups. This describes that the Catalanian people wish to give a chance to all athletes who will compete in Barcelona to reach result, the highest possible achievement in the 25th Barcelona Olympic. And this is being shown by what they call human pyramid. We are seeing it gets taller and from big ... then three-some, two-some and finally single. And here is a tradition from Catalonia (...). Very well viewers, we have seen how a child of five to six. They have also participated in the 25th Barcelona Olympic. This also symbolizes that they have a tradition or in accordance with their human theory that the young must participate and be given as big opportunities as possible and to put them on the highest place. And the elders as the supporters ... as those who give strong push and whatever they can do as poles to reach success. And eh the 12 human pyramids show that Barcelona is one of the 12 members of the European Common Market. (TVRI, Indonèsia)

C- Televisions que mencionen (valoren) tant els aspectes relacionats amb el folklore català com l'evocació europea d'aquest segment.

La posició d'aquestes televisions seria la que s'ajustaria més a les propostes del guió de la cerimònia, que pren l'actuació de "Els castellers" (expressió inequívoca i única de la cultura popular catalana) com a forma de representar i homenatjar la Comunitat Europea.

A aquesta posició responen les narracions de les televisions d'Espanya, Catalunya, Quebec, Brasil i Corea.

"Hombres y mujeres encaramados construyen doce torres humanas , en homenaje a los doce países que estan edificando la Comunidad Europea". (TVE, Espanya).

"Alors donc oui, les castells, les tours humaines, c'est un spectacle qui est absolument unique au monde et qui symbolise la victoire de l'effort et de l'union des volontés humaines. Alors c'est une tradition catalane. C'est un exercice de précision mais dit-on aussi d'intelligence. 2174 hommes et femmes juchés les uns sur les autres, qui vont former douze tours en hommage au douze pays de la Communauté Européenne dont fera parti l'Espagne au début de 1993". (TVA, Quebec)

"Els castells ja s'estan començant a carregar, alguns d'ells ja són pràcticament acabats de carregar. A l'Estadi de Montjuïc, és la primera vegada que hi ha dotze colles juntes fent els seus castells. La veritat és que no són dotze colles, són setze colles, algunes d'elles estan col.laborant les unes amb les altres per poder fer aquests castells aquí a l'Estadi de Montjuïc. L'esforç que suposa el castell i que també vol representar l'esforç que suposa la construcció de la Comunitat Europea, dotze països, dotze torres. Els castells, l'anxaneta ha arribat ja a la torre que nosaltres veiem aquí al davant, la que estem veient, la que també estan veient vostès a la seva pantalla. Les gralles, mentre, van sonant. Les gralles acompanyen els castellers i també els donen el ritme de com està carregant, en aquest cas, el castell. Segons han explicat els castellers han acceptat de fer un pis menys del que hi havia, del que volien fer, per evitar que algun dels castells pogués fer llenya, cosa que probablement amb una cerimònia d'aquestes característiques no s'hauria entès, sobretot fora de Catalunya on no coneixen aquesta tradició, o en aquells països arreu del món que poden estar veient aquesta cerimònia i que no haurien entès què volia dir exactament, haurien pensat, tal vegada, que les coses no sortien bé. En tot cas, els castells s'han fet, alguns d'ells ee ja estan descarregant, mentre d'altres encara continuen en alguna banda de l'Estadi". (Canal Olímpic, Catalunya")

"Y la tradición catalana, como decía, la de los castillos, la de las torres humanas, es un espectáculo único en el mundo entero y donde se ve el esfuerzo de la unión, la voluntad de los hombres. Es un ejercicio de inteligencia y precisión física. En este momento 2174 hombres y mujeres, unos encima de otros, construyendo doce torres como homenaje a los doce países que edifican la Comunidad Europea.

Ésta es la primera vez que se construyen doce castillos de una sola vez. (...) Cada castillo representa una estrella de la Comunidad Europea, los doce países que completan la unidad europea del camino a la unión. Es tan importante para el futuro de Europa y principalmente de España desde que se convirtió en miembro de la Comunidad europea.

La gente oye de fondo la mágica música de las "grallas", el instrumento popular catalán, acompañando este emocionante momento de apertura de la ceremonia. Cuando las torres humanas parecen tocar el cielo, la fuerza unitaria, la solidaridad, todo, se convierte en un gran símbolo de la construcción de la Europa comunitaria.

Una fiesta de la juventud que son las Olimpiadas. En la construcción de esas torres participan mayores, niños y los más pequeños encima.

Y esos castillos son la demostración viva siguiendo la tradición catalana de que la unión hace la fuerza, y que juntos es posible construirlo todo. El Presidente de la comunidad Europa Jacques Delors. ¡ Magnífico, lo que estamos viendo! ". (Tv Globo, Brasil)

La televisió coreana es troba entre les televisions que mencionen tant la significació europeïsta de l'episodi com el seu origen català, afegint a la seva interpretació esquemes culturals que semblen clarament inspirats en la filosofia oriental:

"The official Opening Ceremony ended, and now the after-ceremony performances will be followed. The first performance is entitled "the human pyramids." It is a Castells' dance . 2174 people constructs 12 huge human pyramids. A dilemmas of Europa . Appearing to touch the sky, it demonstrates the European spirit which will march toward the 21st century". (MBC, Corea).

d- Televisions que mencionen exclusivament o prioritàriament Europa durant el segment dels "castellers" .

Aquest és un cas realment minoritari en la mostra d'anàlisi aquí considerada. L'excepció principal la constitueix la televisió de Sudàfrica :

"Nos dirigimos hacia la culminación de la ceremonia de apertura de la vigesimoquinta edición de los Juegos Olímpicos. Y la temática de estos momentos finales de la ceremonia celebra la construcción de una nueva Europa. Y en primer lugar, vemos la construcción de unos pirámides humanos, una tradición catalana, un triunfo de fortaleza y empeño humano, así como de colaboración. Las doce torres que serán contruidas representan los doce países de la Comunidad Europea, y participan dos mil ciento setenta y cuatro hombres, mujeres, chicos y chicas". (SABC, Sudàfrica)

L'atenció Europea de Grècia un cas singular

La narració de la televisió Grega, els locutors de la qual també són uns dels que s'ajusten més a les condicions narratives d'un esdeveniment cultural que es valora precisament per les seves arrels gregues, constitueixen la interpretació més detallada i profunda de la europeïtat en aquest i altres segments de la cerimònia.

Els comentaristes grecs porten les seves referències a Europa, a la cultura europea i la europeïtat dels Jocs més enllà del que proposa el propi guió oficial:

"We have to say to those who are watching what is going on now. People from Catalonia have begun to form 12 human pyramids. This officially marks the third part of the opening ceremony of the Olympic Games. What do these pyramids stand for? They represent the 12 member countries of the European Community. I think we mentioned earlier that the people of Spain have put great emphasis on their role in the European Community.

But so did we. In the ceremony that took place on the hill of Olympia on June 6 and during the festivities in the Panathenaikon Stadium two days later, in both cases we raised the flag of Europe and played the anthem of the European Economic Community (...) it is very obvious that Europe is the future of the world. Even Eurovision is going to merge with (name) the television of the Eastern European countries creating a media conglomerate, at least in Europe.

These castells, these pyramids that are being formed represent the unity of strength and solidarity of the construction of Europe.

The boy who climbs to the top of the castell waves from the highest point there and starts getting down. And we now see two more pyramids being raised while others are not as close to it. The towers have six levels. 2.174 young boys and girls have raised these 12 magnificent European Castells.

As you can see each level is being supported by the previous one. Naturally the ground level supports all the castellers' weight. The pyramid is usually topped off by a very young boy, who doesn't weight much. This is part of a Catalan tradition that dates back to 18th century". (ET 1, Grècia).

D.-Europa. Altres referències

El concepte Europa, o Comunitat Europea, sols és objecte central de la narració en casos molt excepcionals. Les mencions a Europa consisteixen, en la majoria dels casos, en el que podríem anomenar referències tangencials, que es fan arran de la narració d'altres aspectes més fonamentals. Això és així fins i tot en la part europea de la cerimònia inaugural, la titulada "Música i Europa".

Excepcionalment algunes televisions mencionen el caràcter europeu dels actors de la cerimònia (Colòmbia) o dels atletes participants (Eslovènia) i també són pocs els cassos en què es fan referències polítiques, com per exemple, la menció a la presència en la tribuna d'autoritats de Jacques Delors.

De fet, la Radio Televisió Olímpica (RTO) va oferir un sol primer pla televisiu del dirigent comunitari durant el segment de "Els Castellers", enfront de 29 primers plans del Rei de Espanya (21 amb la reina Sofia al costat), 11 de Felipe González i 7 de Jordi Pujol.

Unicament dues televisions (Catalunya i Quebec) mencionaren expressament Jacques Delors, i encara ho van fer de manera molt marginal o tangencial.

La Televisió de Quebec comentà la seva "efímera" aparició, en primer pla, durant el segment de "Els castellers" :

"Et on a aperçu furtivement, toujours dans la tribune d'honneur, le Président de la Communauté Européenne, M. Jacques Delors.

Cette union qui fait la force (?) par cette image et tous ces jeunes qui ensemble construisent ce véritable édifice. Richard, allez-y avec le programme. (TVA, Quebec)

La televisió catalana va incloure a Delors en una llarga llista d'autoritats presents en la tribuna de l'Estadi:

"A la Llotja Presidencial, a les autoritats que hem esmentat anteriorment, s'hi ha d'afegir el president del Senat d'Itàlia, el senyor Spadolini; el co-Príncep d'Andorra, Monsenyor Martí Alanís; el president de l'Uruguai el senyor Lacalle; el de Panamà, Guillermo Endara; la presidenta de Nicaragua, Violeta Chamorro; Sa Majestat el Rei de Malaisia, el president d'Hondures, el Gran Duc i la Gran Duquessa de Luxemburg; el president de Mèxic, el senyor Salinas de Gortari; el del Paraguai i el president del Parlament Europeu, el senyor Klepstch També hi són Ses Alteses Reials, les Infantes d'Espanya, donya Elena i donya Cristina; el Príncep d'Astúries i de Girona, Felip de Borbó; el President de la Comissió Europea, Jaques Delors. Veiem també el President del Comitè Olímpic Espanyol (...). (Canal Olímpic, Catalunya).

La televisió catalana també aprofità el primer pla de Delors durant "els Castellers" per a evocar -d'acord amb el guió- l'esforç necessari per a culminar el procés d'Europa:

"El senyor Jaques Delors ha entès perfectament aquesta al·legoria europea a què es referia la nostra companya Mercè Remolí fa uns instants. Una al·legoria que és perfecta perquè el lema dels castellers és "força, equilibri, valor i seny", probablement el mateix que li faria falta, o li fa falta, a la Comunitat Europea per assolir l'èxit". (Canal Olímpic, Catalunya)

IV.-La cultura mediterrània en els Jocs Olímpics de Barcelona'92

Els Jocs de Barcelona'92, si parem esment en les seves propostes culturals i simbòliques principals, poden qualificar-se pròpiament com "els darrers Jocs Olímpics del Mediterrani".

Els principals actors i organitzadors d'aquests Jocs, des dels primers passos de la candidatura, se sentiren còmodes amb la idea d'expressar els valors mediterranis com un punt de partida i com un denominador comú del seu programa cultural.

Aquesta centralitat, o protagonisme del "fet mediterrani", pot explicar-se per tres motius principals:

1.- Per l'evidència que els Jocs Olímpics són un fenomen esportiu i cultural les arrels històriques del qual es troben en el Mediterrani i més específicament en la cultura grega. Els projectes i la concepció "olímpica" de Barcelona'92 sorgiren d'una actitud de gran respecte al protagonisme de Grècia en la història olímpica, prestigi que fins i tot augmentà quan es va saber que Atenes no organitzaria els Jocs del Centenari el 1996, sinó que la ciutat nordamericana d'Atlanta havia estat l'escollida per a aquesta efemèride.

2.- Perquè els creatius culturals de Barcelona (gestors culturals, publicitaris, dissenyadors, relacions públiques, comunicadors, actors, etc.) necessitaven un marc internacional en el qual identificar la identitat de Barcelona, de Catalunya i d'Espanya i de les seves respectives relacions. I aquest marc internacional el representava més universalment la idea "mediterrània", àrea comuna de cultures, que la idea d'Europa, present com hem vist en les cerimònies olímpiques de forma més política, més burocràtica i d'acord amb una campanya pactada prèviament entre els Organitzadors i la Comunitat Europea.

3.- Un tercer motiu que impulsava l'ús de la idea de "mediterraneïtat" en els rituals olímpics i en els programes culturals de Barcelona'92 pot trobar-se en el fet que aquest concepte facilitava l'establiment del consens entre els diferents actors polítics implicats en l'organització. Cal tenir present que tant la representació dels símbols nacionals (o polítics) com la dels símbols culturals i folklòrics d'Espanya, Catalunya i Barcelona en els Jocs i especialment en les cerimònies d'inauguració i de clausura, van ser el resultat d'una negociació important i d'un consens entre les institucions representatives. Tot això sota la pressió de la major concentració de mitjans de comunicació internacionals de la història i davant una opinió pública de Barcelona que no hagués acceptat un tracte disminuït dels seus símbols culturals i polítics.

¿Quines foren les formes simbòliques, els continguts, les expressions estètiques, els escenaris utilitzats per a aquesta representació?. Proposem posar la nostra atenció en dos casos principals: el disseny dels símbols i la representació teatral de les cerimònies.

Un disseny olímpic mediterrani

Ja en l'etapa de candidatura la idea de mediterraneïtat es troba present en la majoria de propostes i projectes de disseny. L'elecció de la mascota i del logotip de Barcelona'92, el disseny de la seva torxa, varen estar marcats des del

principi per aquest referent "mediterrani".

A la mascota de Barcelona'92, "Cobi", hom li reconeix una virtualitat principal: la de ser al mateix temps un disseny de qualitat (comercial) i avantguardista, en clara ruptura amb el conformisme acrític de la cultura comercial anglosaxona, fins ara habitual, en el món de l'esponsorització esportiva i olímpica.

"Cobi", que recull la torxa de "Waldi" (Munic'72), "Amik" (Montreal '76), "Misha" (Moscou'80), "Sam" (Los Angeles'84) i "Ho-dori" (Seül'88), va néixer de la cultura barcelonina i de la influència de l'art d'avantguarda, picassià. "Cobi", informal, entranyable i divertit, fou el resultat del primer consens en la producció simbòlica dels Jocs de Barcelona (Moragas,1992).

El símbol de la seu, disseny de Josep Maria Trías, que actuaria com element bàsic del conjunt de la identitat de Barcelona'92, representa el punt de partida per al desenvolupament posterior de tot un conjunt d'intervencions en altres terrenys com la senyalització, el "look", la papereria, els cartells, la publicitat, etc., etc. El logotip fou qualificat immediatament com un "logotip mediterrani". Diversos indicadors suggerien aquesta connotació:

En primer lloc els colors, referent bàsic de l'estètica mediterrània. El blau s'interpreta com un símbol del mar i del cel, el groc s'assimila a la interpretació del sol, i el vermell, per la combinatòria sol-sang, evoca en molts comentaristes la idea de passió, qualitat humana, amistat de les gents "del sud".

En segon lloc i per primera vegada en la simbologia olímpica, apareix la reproducció simbòlica d'un cos humà en moviment, cosa que expressa els conceptes humanistes del classicisme.

La representació d'aquest símbol durant la cerimònia inaugural va fer que distintes televisions del món reconeguessin aquesta "mediterraneïtat", i que algunes televisions, per exemple la televisió russa, arribés a alguna interpretació sorprenent:

"Perhaps, after the first look it's hard to determine what this emblem means. However, as its creator Josep Trias believes, everything is obvious: a figure of the man in movement is pictured on the white background; and the colors in which the symbolic parts of the body are colored, unmistakably point at his Mediterranean origin. (...) Blue represents the sea, yellow the sun, red life (...). But, to tell you the truth, it (the emblem) also reminds me of a head of a bull; and corrida and Spain -these are inseparable". (Ostankino, Rússia)

O en el cas de la televisió de Canadà, CTV, que va fer constar el significat del logotip com a introducció a la seva interpretació específica de les relacions actuals i històriques entre Catalunya i Espanya:

"Olympiad. All taking place on a 17,000 square meter expanse of blue fabric, this show, symbolizing the sea and the sky of the Mediterranean. It also happens to be great color for the television pictures. They're breaking up this formation and very shortly they'll be showing us the Barcelona Olympic logo. And while they're doing that, I just want to take a second, Tracy, to explain that Catalonia once was an independent kingdom - if you go back 1500 years. It became part of Spain and it has often had an uneasy relationship with the national government in Madrid. Particularly around the time of Francisco Franco when its language and culture were severely suppressed you couldn't speak the language, you couldn't read the literature. Since Franco's death in '75 the Catalan language and culture has flowered again. Catalan is one of the language-

official languages- of the Olympics along with Spanish, French, and English. Their anthem will be played here tonight. Lots of Catalan flags. And the next picture ? we see will be of the Olympic logo- a dot, another line, and a third branch all indicating a figure jumping for joy- could be an athlete, could be a runner, could be a burglar (joke)". (CTV, Canadà)

A.-La mediterraneïtat en les representacions teatrals de les cerimònies

El "show" principal de la Cerimònia Inaugural, 15 minuts de durada, es titula precisament "El Mediterrani, Mar Olímpic". La producció teatral correspongué al grup teatral avantguardista català "La Fura dels Baus", la música creada per a aquesta peça dedicada al Mediterrani era obra del Japonès Sakamoto, 1.200 actors en escena. Tot el terreny de l'Estadi cobert per una immensa tela blava representativa del Mar Mediterrani.

Per a la televisió grega, el Mediterrani i la cultura Mediterrània constituïen el fil conductor entre l'olimpisme clàssic i la refundació dels Jocs d'Atenes el 1896 amb els "nous Jocs del Mediterrani" a Barcelona'92:

"We hear the first notes of "Mediterranea" 360 drums shatter the silence with their loud beat (...). And the part that follows ladies and gentlemen has as theme the Mediterranean the Olympic Sea (...), the theme could have also been "return to the Mediterranean". After 96 years the Olympic Games returned to the Mediterranean. The first Games were held at the Panathenaikon Stadium of Athens in 1896. Since then all the olympiads have been hosted by countries close to the Mediterranean but never bordered by this peace offering sea, the sea of civilization. And they have come back to the Mediterranean after 96 years. Understandibly therefore, the people of Spain, the Catalans, honor the Mediterranean, our sea, here in Barcelona (...). Ryuichi Sakamoto, Japanese, 40 yeras old has composed this piece dedicated to the Mediterranean and is ironic the fact that someone from Japan has written a music honoring the Mediterranean (...). The legend of hercules, hero of heroes is the legend of human adventure (...). Ladies and gentlemen, these two columns represent Gibraltar which Hercules is about to cross as he sails to the unknown. The waves of the Mediterranean sea gradually spill over the Montjuic Olympic Stadium covering it completely as the ship of adventure slides into the Stadium. The waves, the waves of the Mediterranean sea meet the ship as it begins its journey. What an incredible view (...) the Montjuic Olympic Stadium pulsates with excitement. It presents an astonishing view. The ship begins to split into two pieces; the members of the crew are wounded; the battle is dramatic (...) The spirit of Hercules hears them and guides them in their combat with evil. The storm begins to die down and the waves grow calm. This is the signal for the captain of the ship to continue the journey (...). The good, civilization have won (...). A city is founded at the end of the world, a reminder of the achievements of civilization. Hercule's spirit rejoices that the ship and the men have accomplished their mission. The city which stands as a symbol for all the cities of the world, is called Barcelona". (ET1, Grècia).

La televisió japonesa, des de la seva situació tan allunyada, a més de destacar els valors de la natura (sol, llum) i la inspiració artística de la representació del "Mite d'Hèrcules", especialment de les connotacions gaudinianes, ubica Barcelona en una zona, al sud dels Pirineus, que no és ni Europa ni Africa, sinó que és el Mediterrani:

"Este vestuario de las olas brillantes nos sugiere la imagen de las obras mosaicas de Gaudí ¿verdad?. Si es verdad, nos da la imagen de un mundo surrealista o finisecular. En los tiempos antiguos, cuando no había aviones como en la actualidad, me imagino que habría una vida como esta en el Mediterráneo (...)

Señor Kudo, conoce la famosa frase que dice : "Africa comienza en los Pirineos?"

Es de Napoleón, verdad ?

Si, precisamente, Barcelona se ubica en el lado sur de los Pirineos y mirando estas escenas, nos da la fuerte impresión de que aquí no estamos en Africa, pero que tampoco pertenece a Europa, sino que es un país de cultura mediterránea, ¿verdad?

Si, creo que este es uno de los motivos de la representación". (NHK, Japó)

B.-La "festa mediterrània" de clausura

La cerimònia de clausura es caracteritza històricament per facilitar la participació, la comunió entre els atletes que ballen i es desplacen lliurement per l'Estadi, sense distinció de nacions, fora de la formalitat o ritual que imposen la desfilada de la cerimònia inaugural i altres rituals tradicionals com l'encesa de la torxa, els juraments i els discursos.

Per a la celebració d'aquesta festa els organitzadors de Barcelona'92 proposaren dues escenes principals "el foc de la festa", representació teatral bàsica de la cerimònia i "viva la fiesta", concert de rumbes per a concloure els Jocs de Barcelona. El guió de la cerimònia qualifica aquestes escenes, de forma explícita, com a representacions de la cultura mediterrània.

En relació amb la representació del "foc de la festa" es diu:

"El fuego aparece en todas las fiestas del mediterráneo. Es un espectáculo visual y sonoro de incomparable fuerza. El lenguaje de los sentidos y del lenguaje universal de la vida". (Programa Oficial, cerimònia de clausura).

La rumba de comiat també és interpretada com a una exhibició de la cultura i del temperament mediterrani: passional, alegre, humanista, espontani:

"Nada mejor para despedir la gran fiesta de la clausura de los Juegos Olímpicos de Barcelona que la alegría de la vida, la alegría de la rumba, una música que mezcla el flamenco con lo mediterráneo y que engarza todas las culturas en un canto a la vitalidad humana", (Programa Oficial, cerimònia de clausura).

Els símbols mediterranis es fan presents en altres escenes de la cerimònia de clausura, com per exemple en el comiat romàntic de la mascota "Cobi" que vola al cel fins desaparèixer dins d'un vaixell de paper o en els focs artificials de comiat.

"Mil fuegos de artificio irrumpen con inusitada intensidad (...) La pirotecnia es una técnica y una ceremonia muy característica del Mediterráneo, que expresa la alegría y su fugacidad". (Programa Oficial, cerimònia de clausura).

Aquesta celebració de la vitalitat, la passió i la creativitat de la cultura mediterrània fou, probablement, l'aspecte més positiu de la imatge de la seu dels Jocs de 1992, especialment en la televisió internacional.

Eric Rothenbuler resumia així la seva interpretació de la cerimònia de clausura de Barcelona'92: "A través de les imatges visuals, els sons, la música, Catalunya i Barcelona aparegueren com a llocs sofisticats en els quals la profunditat de les tradicions convivia cara-a-cara amb l'estètica més moderna. Barcelona, Espanya, la cultura espanyola en general, apareixia com meravellosament humana, emfasitzant la participació, la sociabilitat, l'alegria. La transició en la cerimònia de clausura del bell espectacle teatral al festival dels atletes ballant la rumba fou tan perfecta que no es va poder recordar res semblant en una cerimònia olímpica. Com a art aquesta cerimònia guanyà qualsevol pretendent que ha pogut haver-hi en una ciutat americana que actua com a amfitriona. (Eric Rothenbuler, Estats Units d'Amèrica).

**Global TV & The Olympic Games:
The Experience of Barcelona 1992**

Research team:

Research Directors:

Miquel de Moragas, Universitat Autònoma de Barcelona, Catalonia, Spain.
Nancy Rivenburgh, University of Washington, Seattle, United States of America.
James F. Larson, National University of Singapore, Republic of Singapore.

Researchers Team of the Centre d'estudis Olímpics i de l'Esport (UAB):

At the Centre d'Estudis Olímpics i de l'Esport (Barcelona): Marc Carroggio, Nuria García, Maria Gutiérrez, Muriel Ladrón de Guevara, Gemma Larregola, Nicolas Lorite, Montserrat Llinés, Susana Ribas, Carmen Gómez Mont (Universidad Iberoamericana - México) and Sonia Muñoz (Universidad del Valle - Colombia).
Documentation: Dolors Aparicio, Toni Godoy, Immaculada Vicente
At the University of Washington, (Seattle): Kelly Carnahan.

International Research Collaborators:

Asia

Japan: Andrew Painter (Shugakuin Sakyo-Ku), Kyoto, and Hiroshi Matsuyama and Miss Nobuko Kosaka, Yomiuri Telecasting Corp. (YTV), Osaka
People's Republic of China: Li Liangrong, Fudan University, Shanghai. Kong Xiang-an, Tianjin Institute of Physical Education, Tianjin.
Korea: Park Heung Soo, Yonsei University, Seoul, and Kang Tae-Young, KBS Broadcast Research Institute, Seoul.
Republic of Singapore: Duncan Holaday and Eugenia Peck, National University of Singapore.

Malaysia: Ramli Mohamed, University Sains Malaysia, Penang

Indonesia: Naswil Idris, The Indonesian Open Learning University, Jakarta Selatan

Europe

Spain: Miquel de Moragas and group of researchers, Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra-Barcelona.

Italy: Giuseppe Richeri, Makno Media, Milán.

France: Bernard Miège and Françoise Papa, Université Stendhal, Grenoble.

Germany: Klaus Dieter Rath, Berlin

United Kingdom: John Izod and Tim Thornicroft, University of Stirling.
Collaborators: Richard Kilborn.

Greece: Panayote E. Dimitras, Communication and Political Research Society (ETEPE), Athens.

Eslovenia: Slavko Splichal, University of Ljubljana, Ljubljana. Collaborators: Sandra Basic and Breda Luthar.

North America

United States: Eric Rothenbuhler, University of Iowa, Iowa.

Canada: Gaetan Tremblay, Université du Québec à Montreal, Montreal-Quebec.
Collaborator: M. St. Laurent.

Latin America

Colombia: Ramiro Arbeláez Ramos, Universidad del Valle, Cali.

México: Carmen Gómez Mont, Universidad Iberoamericana, México D.F.

Collaborators: Lorena Martín del Campo, Vicente Arancon, Francisco Briseño and Pablo Herranz.

Brasil: José Marques de 1Sao Paulo. Collaborator: Nanci Laura Loturco Pittelkow.

Cuba: Enrique Gonzalez Manet, Instituto Cubano de Radio y Televisión (ICRTV), La Habana.

East Europec

Rumania: Peter Gross, California State University Chico, Chico. Collaborators: Radu Casarca and Cristian David.

Rusia: Yassen N. Zassoursky, Moscow University, Marksa. Collaborators: Svetlana G. Kolesnik and Andrei G. Ritcher.

Middle East

Egypt: Awatef Abd El-Rahman, Cairo University, El Cairo. Collaborators: Asraaf Abd El Mogeeth, Fahima Gouda, Hani Mohamed, Khalid Salah El Din and Mohamed Hosam El Din.

Africa

Cameroon: Francis Nguempenye WETE, University of Yaounde, Yaounde.

Ghana: Kwame Karikari, University of Ghana, Legon-Accra.

South Africa: Arnold S. de Beer, University for CHE, Potchefstroom. Collaborators: Daan P. van Vuuren and Elaine Steyn. Eric Louw and Nhlanhla Nkosi, University of Natal, Durban.

Australia: John Langer, Victoria University of Technology, Melbourne Vic.

Translators and Transcriptors

From faculty of translation and Interpretion, Universitat Autònoma de Barcelona: John Beathie, Guillermo Cariño, Dolors Cinca, Carme Colominas, Marta Corominas, Doris Ensinger, Sean Golden, Yukiko Kimura, Núria Medina, Karen Meltcafe, Zhou Minkang, Deolinda Monteiro, David Owen, Maria Piñana, Antonia Pujol, Laureano Ramirez, Joelle Rey, Elena Tanqueiro, Maria Isabel Tornero, and Javier Vico.

From Centre d'Estudis Olímpics i de l'Esport, Barcelona: Roc Fages, Núria García, Belinda Perez and Carles Tudurí.

From Seattle, Washington: Youngsoo Yook, Daniel Limawan, Aleks Markovcic, Fenia Mavromichali, Jill Sherensky, Daniella Patrut, Isabelle Vatan, Kate Brown, Susan Brownell, Jiande Chen, and Lena.

Coders and Transcribers

From Seattle: William Munn, Jennifer Fisch, Kyle Nicholas, Joelle Nole, Pat Radin, Elizabeth Levy, Eric Magnuson, Leonard Rifas, Fenia Mavromichali, Iri Cermak, Alan Coar, Michelle Johnson, and Kevin Kawamoto.